Funded by the European Union

Financing Sustainable Urban Development

CASE STUDY 4

Enhancing the financial position of cities: evidence from Hargeisa

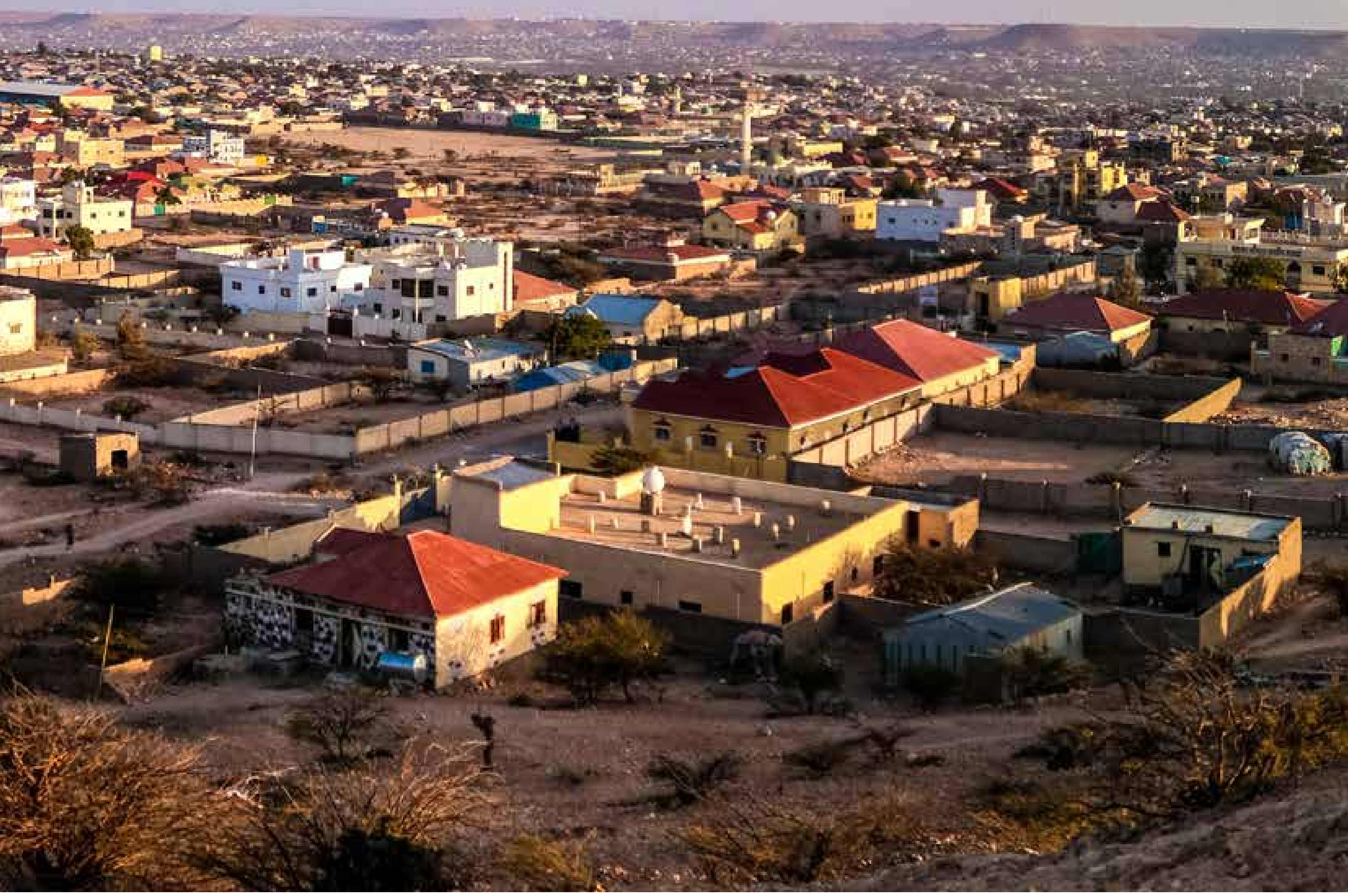

UN-HABITAT FOR A BETTER URBAN FUTURE

IGC International Growth Centre

Cities that Work

LSE

UNIVERSITY OF OXFORD

Funded by
the European Union

About this initiative

Supporting the urban dimension of development cooperation: *Enhancing the financial positions of cities in developing countries to achieve sustainable urban development*

This initiative has been requested by the European Parliament. It is implemented by European Commission and UN-Habitat, supported by the International Growth Centre. These partners are working to identify relevant measures to help mobilise financing for urban development at all levels of government. The work has been undertaken through case studies conducted in Dakar (Senegal), Hargeisa (Somaliland, Somalia), Kampala (Uganda), Kisumu (Kenya), Mzuzu (Malawi), meetings with experts and practitioners, and empirical literature. The initiative works with an Advisory Group, chaired by Professor Sir Paul Collier from the University of Oxford, and consisting of representatives from the European Investment Bank, African Development Bank, UN Capital Development Fund, UN Economic Commission for Africa, and United Cities and Local Governments.

CASE STUDY 4

Enhancing the financial position of cities: evidence from Hargeisa

Authors: Victoria Delbridge, Oliver Harman, Ahmedi Yusuf and Priya Manwaring with Astrid Haas and Tony Venables

Contents

Hordhac Guud ee Mashruuca 4
Soo koobid 5
  Fariimaha muhiimka ah: 6
Isbedelada magaalaynta, caqabadaha iyo baahiyaha maaliyadeed 7
Qaab-dhismeedka maaliyada dawlada hoose iyo maamulka magaalada 8
  Qaab-dhismeedka maamulka magaalooyinka iyo waajibaadka 8
  Dulmar guud ee maaliyada dawlada hoose 9
Dib u habeyn lagu sameeyay si kor loogu qaado heerka maaliyadeed ee magaalada 12
  Kor u qaadista awooda maamulka maaliyadeed iyo maalgashiga magaalada 12
  Hormarinta jawiga sharciyeynta si loo helo dhaqaale 17
  Awoodda aan la istcmaalin ee maalgashiga ee kaabayaasha dhaqaalaha ee hormaray 20
Casharrada, sababaha guusha iyo mudnaanta dib u habeynta mustaqbalka 23
  Casharada iyo sababaha guusha 23
  Ahmiyadaha dib u habeynta hadda iyo mustaqbalka 24
Tixraacyo 27

Acknowledgements

The following city case study has been developed as part of the initiative 'Supporting the Urban Dimension of Development Cooperation: Increasing financial capacities of cities from developing countries to deliver productive and sustainable urban development' requested by the European Parliament as a pilot project and funded by the European Union.

The content is based on both interviews and online research conducted between May 2019 and March 2020. For their contributions, we would like to thank the representatives of UN-Habitat in Somaliland; the Ministry of Planning; Ministry of Interior; Civil Service Institute; Local Government Institute; Association of Local Government Authorities of Somaliland; Hargeisa Municipality; the Inland Revenue Department; Somaliland Chamber of Commerce of Industry and Agriculture, and the University of Hargeisa.

Hordhac Guud ee Mashruuca

Daraasaddan kiis ee dib u habaynta maaliyadeed ee dawladda hoose ee Hargeysa, caqabadaha iyo guulaha ayaa qayb ka ah taxanaha ‘Kobcinta Mowqifka Maaliyadeed ee Magaalooyinka’, oo ay u daahfurtay Midowga Yurub (EU) iyada oo loo sii marinayo UN-Habitat iyada oo qayb ka ah mashruuc lagu taageerayo magaalooyinka ee iskaashiga horumarka.

Daraasad kasta, waxaan ku baaraynay afar mawduuc oo waaweyn oo ku saabsan maaliyadda magaalooyinka:

1. Awoodda magaalada ee maareynta maaliyadeed iyo maalgalinta
2. Furitaanka qiimaha dhulka iyo hantida aan la ogayn
3. Jawiga sharciyeynta ee helitaanka maaliyadda
4. Goobaha aan la maalgashan ee lagu horumarinayo kaabayaasha dhaqaalaha

Nuxurku wuxuu ku saleysan yahay labada wareysi iyo cilmi baadhis khadka tooska ah ee la qaaday intii u dhaxeysay May 2019 iyo Maarso 2020. Wax qabadkoodii, waxaan jeclaan laheyn inaan u mahadcelino wakiilada UN-Habitat ee Somaliland; Wasaaradda Qorsheynta; Wasaaradda Arrimaha Gudaha; Machadka Shaqaalaha Rayidka; Machadka Dawlada Hoose; Ururka ay ku midoobeen Maamulada Dawladaha Hoose ee Somaliland; Dawladda Hoose ee Hargeysa; Waaxda Cahuuraha Berriga; Rugta Ganacsiga Warshadaha iyo Beeraha Somaliland, iyo Jaamacadda Hargeysa.

Magaalooyinka kale ee taxanaha ah waxaa ka mid ah Kampala, Uganda; Dakar, Senegal; Mzuzu, Malawi; iyo Kisumu, Kenya.

Ahmedi Yusuf

Ahmedi Yusuf waa sarkaalka maaliyada ee dawlada hoose ee UN-Habitat Somaliland/Somalia halkaas oo uu masuul uga yahay maaliyada dawlada hoose ee barnaamijka wadajirka ah ee dawladaha hoose (JPLG) iyo gaarsiinta adeegyada baahinta maamulka ee Somaliland. Waajibaadkiisa waxaa ka mid ah soo saarista & dib u eegista siyaasadaha maaliyadeed ee dawlada hoose, cashuuraha, buugaagta xisaabaadka iyo sidoo kale bixinta awood iyo tababar ku aaddan hirgelinta howlaha maaliyadeed ee dawlada hoose. Ahmedi wuxuu hore uga soo shaqeeyey agaasimahaa maamulka iyo maaliyada iyo sidoo kale agaasimaha qorshaynta ee dawlada hoose ee Burco, isagoo soo qabtay hawlo kale oo kala duwan muddadii u dhaxeysay 2001-2012. Kadib wuxuu u wareegay Terri Solidali isaga oo ah Khabiir culuumta tiknoolajiyada iyo Xisaabiyaha halkaas oo uu masuul ka ahaa taageerida farsamo maamulka dakhliga ee shanta degmo iyo biilasha wakaalada biyaha ee Burco. Waxa uu haystaa Shahaadada heerka labaad ee jamacadeed oo Maamulka Dadweynaha ah ka qaatay Jaamacadda Kampala, iyo Shahaadada heerka labaad ee jamacadeed oo ah Xisaabinta iyo Maaliyada oo uu ka qaatay Jaamacadda Camuud. Wuxuu u sharaxanyahay Machadka Sharciyeysan ee Maaliyadda iyo Xisaabaadka (CIPFA) waxna ka dhiga Machadka Shaqaalaha Dawlada (CSI) Hargeysa.

Soo koobid

Magaalada Hargeysa, in kasta oo ay ku jirtay marxalad hore ee kor u qaadista maaliyadeeda, haddana waxay ku gaadhay dib u habeyn la taaban karo dhawr sano gudahood tan iyo markii la aasaasay dimoqraadiyadeeda 2002. Guulaha la gaadhay ayaa waliba ka sii cajaa'ib badan, iyada oo la tixgelinayo xaaladda jilicsan ee Somaliland ka dib 30 sannado oo colaado ay ka socdeen Soomaaliya gudaheeda, kuwaas oo ku reebay burbur baahsan iyo burbur magaalada. Tan waxaa ku darsaday u aqoonsi la'aanta Somaliland ee dawlad madax-bannaan oo ay ka hesho bulshada caalamku. Kiisku wuxuu tusaale u yahay ka faa'iideysiga magaaleynta si kor loogu qaado dakhliga dowladda hoose ee howlaha adeegga dadweynaha, iyo dhisidda sharciyeynta dowladda hoose si wanaagsan wax loo gaadhsiiyo dadweynaha.

Marka la eego macnaha guud, dib u habeynta ayaa ah kuwa ay fududahay in la hirgeliyo oo waxtar leh, oo ay ka mid tahay adeegsiga hab xisaabeed fudud iyo nidaamka biilashaad, iyo nidaam cashuureed oo ku salaysan goobaha habboon ujeeddo ahaan. Halka magaalooyin kale ay ku dhibtoodeen inay dad badan ugu adeegaan saldhigga dakhliga fadhiistay, dib u habaynta Hargeysa waxay ka dhigan tahay in kororka dadku ay keeneen dakhliyo ka kordhay cashuuraha guryaha iyo ururinta cashuurta ganacsiga maalin kasta. Isla mar ahaantaana, tabarucaadka gaarka loo leeyahay ee dhulka ku teedsan isku-xidhnaanta magaalooyinka ayaa fursad u siinaya nooc ka mid ah qiime dhuleed iyo horumar qorsheysan mustaqbalka. Guushooda waxaa xoojiyay sharci ahaanta lagu dhisay maamul wadaagga, taasoo muujineysa in la gaadhi karo marka ay wada shaqeeyaan bulshada, dowladda hoose iyo shirkadaha gaarka loo leeyahay.

In kasta oo ay Hargeysa horumar ka samaysay dakhliga ka yimaadda ilaha gudaha laga leeyahay, wax badan oo kale ayaan weli laga qaban in lagu maalgeliyo horumarka mustaqbalka. Kharashka raasumaalka ee dawladaha hoose, tusaale ahaan, inta badan wuu ka hooseeyaa inta loo qoondeeyay. Tan waxaa saameyn ku leh dalabyada dadweynaha ee bixinta adeegga hadda jira iyo kan muuqda ee ka sarreeya maalgashiyada muddada-dheer ee muuqda. Intaa waxa u dheer, aqoonsiga caalamiga ah ee Somaliland oo aan la aqoonsanayn inay tahay dal madax-bannaan, Hargeysa waxay heshay kaalmo horumarineed oo xadidan marka la barbar dhigo magaalooyinka kale ee duruufaha la midka ahi ka jiraan. Si kastaba ha noqotee, dadaal yar oo isku-duuban oo loo maro isbahaysiga hay'adaha Qaramada Midoobay ayaa aasaas ahaan qaabeeyay qaar ka mid ah dib u habeynta magaalada. Maaddaama waddanku bilaabay inuu qaabeeyo waaxdiisa maaliyadeed, u furitaanka bangiyada ganacsiga iyo maalgashiga caalamiga ah, waxaa loo baahan doonaa taageero horumarineed si loo hubiyo in dawladaha hoose iyo shirkadaha gaarka loo leeyahay ay awoodaan inay ka faa'iidaystaan fursadaha hadda jira.

Aerial view to Hargeisa, biggest city of Somaliland, Somalia © Shutterstock

Fariimaha muhiimka ah:

- Nidaamyada cashuuraha guryaha oo fudud, oo ku habboon ujeeddo ayaa hubinaya in dakhliga la ururin karo iyada oo aan la gelin kharashyo badan iyo in la maro habab adag.
- Dib u habeynta maamulka, sida casriyaynta nidaamyada iyo habaynta tirada cashuuraha la uruuriyay, waxay saameyn weyn ku yeelan kartaa hufnaanta cashuuraha iyo isla xisaabtanka..
- Qorshaynta ballaadhinta mustaqbalka kaliya faa'iido uma leh qabashada faa'iidooyinka ka imanaya magaalaynta degdegga ah iyadoo loo marayo waxqabad, balse sidoo kale waxay wanaajineysaa maalgashiga magaalooyinka ee mustaqbalka.
- Dhisidda iyo joogtaynta qandaraasyada bulshada iyadoo loo marayo qorshaynta ka qaybqaadashada iyo bixinta adeeg muuqda ayaa muhiim u ah kordhinta heerarka ururinta.
- Fursadaha caalamiga ah ee maaliyadeed waxaa si xad dhaaf ah u xadidi kara waaxda maaliyadeed ee aan horumarsanayn, iyo sidoo kale ku tiirsanaanta keliya shuruucda bangiyada Islaamka.
- Wada hawlgalayaasha horumarinta ee si wanaagsan isugu duuban waxay bixiyaan jawi awood u leh iyo xajinta dib u habeynta.

Isbedelada magaalaynta, caqabadaha iyo baahiyaha maaliyadeed

Somaliland oo iskeed ugu dhawaaqday ismaamul ilaa 1991, waxay ka mid tahay dalalka ugu saboolsan adduunka, iyadoo wax soo saarka guud ee gudaha (GDP) qofkiiba sanadkii 2017 lagu qiyaasay USD 675.[1] Dhaqaalaha ayaa si weyn ugu tiirsan wax soo saarka beeraha - gaar ahaan xoolaha - oo ka koobnaa 28% waxsoosaarka sanadkii 2012.[2] Sidan oo kale, koritaanka, waxsoosaarka iyo dhoofinta dalka waxay xidhiid dhow la leeyihiin xaaladaha cimilada. Waxaa jira maalgashi kooban oo shisheeye oo toos ah oo ka socda Somaliland, marka loo eego aqoonsi la'aanta dawlad rasmi ah iyo jilicsanaanta duruufaha ay ku jirto.[3] Dhibaatadan waxay sidoo kale ku fidsantahay maalgashiga ka hawlgalayaasha horumarinta iyo hay'adaha aan dawliga ahayn. Intaa waxaa dheer, cashuuraha iyo kharashka dowladda ayaa ka mid ah kuwa ugu hooseeya ee wadamada ka hooseeya Saxaraha Afrika; kii hore wuxuu ahaa 7.2% ee wax soo saarka guud ee gudaha[4] halka kan kalena uu ahaa 10% ee wax soo saarka guud ee gudaha.[5] Dawladdu, sidaa darteed, wax yar ayey gacanta ugu haysaa ilaha dhaqaalaha ee dalka si ay u huriso maalgashiga iyo isticmaalka.

Qiyaasaha guud ee tirada dadka reer Somaliland waxay gaadhayan ku dhowaad 3.9 milyan oo qof, iyada oo in ka badan kala badh dadkani ay ku nool yihiin magaalooyinka. [6]Heerka magaalayntu si xawli ah ayey u socotaa sanadihii la soo dhaafay, waxaana ugu horreyn keenay isbeddelka cimilada iyo barakaca ka imanaya howlaha beeraha, iyo sidoo kale heerarka dhalashada oo aad u sarreeya. Muwaadiniintu waxay raadinayaan adeegyada bulshada iyo shabaqadaha badbaadada bulshada iyagoo u dhaw magaalada iyo shabakadaha qabaa'ilka. In kasta oo 4tii qoys ee reer magaal ah aysan wali haysan wax ku filan oo ay ku daboolaan baahidooda aasaasiga ah ee maalinlaha ah, haddana in badan, waxay horumar u tahay saboolnimada aan sugnayn ee aan la saadaalin karin.[7]

Hargeysa, iyada oo ah caasimada Somaliland, waa xudunta kobcitaanka magaaladan, iyada oo tirada guud ee dadwaynuhu ay sadex jibaarmeen 10-kii sano ee la soo dhaafay. Sanadkii 2005, magaalada waxaa lagu qiyaasay inay ku noolyihiin 300,000 oo qof,[8] halka qiyaasaha hada jira ay dhigayaan in dadka magaalada ay gaarayaan ku dhowaad 1.2 milyan. In kasta oo magaaladu markii dambe dib u dhis degdeg ah iyo ballaadhin lagu sameeyay si ay u qaabisho korodhkan, haddana dhibaatooyinka qaar ayaa weli jira. Soo booqdeyaashu waxay ku sifeeyaan Hargeysa inay tahay mid ka mid ah caasimadaha ugu hooseeya koritaanka adduunka[9], iyadoo maalgashadayaasha qurbajoogga ah ee ladan ay yihiin kuwa la aqoonsan yahay marka laga reebo inyar oo xusid mudan. Cufnaantaas hooseysa, oo ay uga sii dartay kaabayaasha waddooyinka oo liita, waxay keeneysaa dhibaatooyin fara badan oo ku saabsan cidhiidhiga iyo isku xidhnaanta labadaba.

Magaalada sidoo kale waxaa lagu sifeeyay shaqo la'aan aad u sarreysa iyo xaalad rasmi ah la'aan. In kasta oo macluumaadka heer deegaaneed ay adag tahay in la helo, haddana warbixintii Bangiga Adduunka ee Ganacsiga Hargeysa ee 2012 waxay bixisay tilmaan. [10]Marka loo eego qiyaasaha la bixiyay, dhaqaalaha aan rasmiga ahayn wuxuu ka kooban yahay qiyaastii 77% wadarta guud ee shaqada magaalada. Mid ka mid ah wadeyaasha halista ah ee xog-ogaalnimadaan waa horumar la'aanta ka jirta waaxda maaliyadeed ee rasmiga ah, taas oo xanibaysa awoodda ganacsiyada ay ku heli karaan maaliyad. Shirkadaha la daraaseeyay ee Somaliland, 48.8% waxay muujiyeen in helitaanka maaliyaddu ay tahay caqabadda koowaad ee hortaagan ganacsiga marka loo eego celceliska guud ee adduunka oo ah 16.9%. Tani waa sababta oo ah inta badan adeegyada maaliyadeed waxaa bixiya nidaamyo bangiyeed muslim ah oo aan rasmi ahayn oo bixiya qorshooyinka dhigaal lacageed muddada-gaaban oo aan wax dulsaar ah ku lahayn bixinta. [11]Sababe kale oo aan rasmi ahayn waa kharashka curyaaminta ee shatiyada ganacsiga. Sannadkii 2012, Hargeysa waxay ka mid ahayd 15-ka magaalo ee ugu qaalisan adduunka inay bilaabaan ganacsi, iyadoo 50% ka mid ah kharashaadka laga helayo liisanka ganacsiga maxalliga ah.[12]

Dib u habeyn lagu sameeyo waaxda maaliyadda iyo maalgashiga balaadhan ayaa si ba'an loogu baahan yahay in wax looga qabto caqabadahaas, iyadoo la hubinayo kaabayaasha dhaqaalaha ee magaalada in la qorsheeyey lana dhisay si ay u qaabeeyaan dadweynaha ku soo kordhay qaab wax soo saar leh oo lagu noolaado, halkii laga heli lahaa goob ballaadhan oo dad badani isugu yimaadaan, ku faafaan, oo saxmad ah.

Qaab-dhismeedka maaliyada dawlada hoose iyo maamulka magaalada

Qaab-dhismeedka maamulka magaalooyinka iyo waajibaadka

Aasaaska sharci ee maamulka maxalliga ah ee dalka, oo ay ku jiraan qaab-dhismeedka iyo shaqooyinka dawladaha hoose, waxaa lagu dhisay Sharciga Gobollada iyo Degmooyinka (Sharciga 23). Sharciga waxaa la abuuray 2002 laakiin dib u eegis ballaaran ayaa lagu sameeyay 2007, wuxuuna ujeedkiisu yahay baahinta balaadhan ee awoodda degmooyinka. Waxay tilmaamaysaa sida Somaliland loogu kala qaybiyey lix gobol, iyadoo mid walba ka kooban tahay degmooyin dhowr ah, oo midna tahay caasimadda. Waxa jira darajo loo qoondeeyey (A-D) degmo kasta ka dib marka la qiimeeyo wax soo saarkiisa, dhaqaalaheeda, guud ahaan tirada dadka, iyo balaadhka dhulka. [13]Hargeysa waxay matalaysaa darajada ugu sareysa (A), waana caasimada gobolka Maroodi Jeex.

Halka 6da gole deegaan aan la dooran, hadana 23ka gole degmo ee leh darajooyinka A ilaa C ayaa jira, rajada laga qabana waxay tahay in doorashada ay tahay Muddo xilliyeed 5 sano bas ah. Degmooyinka Darajada D ayaa wali u baahan in la calaamadeeyo xuduudaha si ay u noqdaan degmooyin wax lagu soo doorto sidaa darteedna ay weli ku hoos jiraan Wasaaradda Arrimaha Gudaha, oo magacaawda Duqa Magaalada iyo goleyaasha.[14] In kasta oo markii hore ay jireen oo keliya 19 Degmo oo Darajo D ah oo sharcigu qorayo, haddana waxa jiray tiro sii kordhaysa oo degmooyin ay magacaabeen madaxweynayaashii iskawada dambeeyay, haddana waxay gaadhayaan 59. Kuwani inta badan waxaa looga dan lahaa siyaasad ahaan qaab qabiileed.[15]Inkastoo dastuurka Somaliland uu qeexayo muhiimada golayaasha deegaanada cabaarkoo, doorashadii ugu horeysay ee toos ah waxaa la qabtay kaliya bishii Diseembar 2002. Tan iyo markaas, doorashooyinka dawladaha hoose waxaa mar labaad la qabtay mar kale 2012, iyadoo laga booday 200, doorashadii loo idmaday ee 2017 ayaa hadda ka badan 2 sano waqtigeedii. [16]Waxa jira 25 xubnood oo la soo doortay oo ku sugan magaalada Hargeysa, iyada oo Duqa Magaalada laga dhex dooranayo kooxdan dhexdeeda.

Qodobka 11 (2) ee sharciga 23 wuxuu tilmaamayaa degmo walba masuuliyadeeda ku aadan bixinta adeegyada bulshada iyo dhaqaalaha ee muwaadiniinteeda. Tan waxaa ka mid ah bixinta caafimaadka iyo waxbarashada ilaa heer dhexe oo dugsi, xanaanada xoolaha, amniga, biyaha, korontada iyo isgaarsiinta, iyo kuwo kale. In kastoo oo Somaliland ku dadaalayso nidaamka awood loogu celinaayo dowladaha hoose oona hoos imanaya Sharciga 23, awoodda dawladda hoose u leedahay bixinta adeegga ayaa go'aamisa heerka mas'uuliyadda loo qoondeeyay. Ficil ahaan, sidaa darteed, kaliya cunsurrada ayaa loo qaybiyay magaalooyin waaweyn sida Boorama, Berbera, Burao, iyo Hargeysa; si kastaba ha noqotee, xitaa kuwaan, inta badan shaqooyinka caafimaadka iyo waxbarashadu waxey ku hareen qarameen ama wexeyba udhexeeyaan Dowlada dhexe iyo tan hoose. Miisaaniyadda Hargeysa ayaa tan ka turjumeysa keliya 5% wadarta guud ee ku baxday daryeelka caafimaadka iyo adeegyada waxbarashada.

Habkaani wuxuu dhaliyay daah furnaan daran oo ah heerkee dowladeed oo leh masuuliyada gudbinta waajibaadka gaarka ah. Mararka qaarkood, waaxda gaarka loo leeyahay iyo qurbajoogtu xitaa waxay u istaageen inay buuxiyaan farqiga u dhexeeya ee bixinta kaabayaasha dadweynaha iyo adeegyada sida ururinta qashinka, biyaha, korontada, iyo isgaarsiinta. Hufnaan la'aanta ayaa sidoo kale horseeday daldaloolo guud ahaan uruurinta cashuuraha, iyo sidoo kale arrimaha la xidhiidha laba mar cashuuritanka. Si taas looga gudbo, Barnaamijka Wadajirka ah ee Maamulka Deegaanka (JPLG), oo ah hindise deeq-bixiyeyaal badan oo ay ka mid yihiin UN-Habitat, UNICEF, UNCDF, ILO iyo UNDP, ayaa si firfircoon isugu dayey inay taageeraan dawladaha hoose si loo gaadho awoodda maamul baahinta ilaa 2008.

In kasta oo ayna kala caddayn doorka iyo masuuliyadaha, haddana dawladda dhexe waxay si firfircoon ugu hawlan tahay taageeridda iyo awood siinta dawladaha hoose. Wasaaradda Arrimaha Gudaha waxay gacan ka geysataa isku dubaridka howlaha dib-u-habeynta dakhliga, iswaafajinta miisaaniyadaha mashaariicda la-wadaagga horumarinta iyo sidoo kale miisaaniyadda guud ee dowladda. Waxay sidoo kale kor u qaadaan wacyigalinta muhiimada ay leedahay maalgalinta dawlada dhexe ee ku filan dawladaha hoose. Isku hawlintan waa mid kaliya aan muhiim u ahayn isku xidhka Hargeysa, laakiin sidoo kale xoojinta dariiqooyinka iyo xidhiidhka u dhexeeya degmooyinka

Jaantuska 1aad: Wadarta guud ee dakhliga iyo dakhliga cashuurta guryaha ee Hargeysa, 2008-2018 (USD)

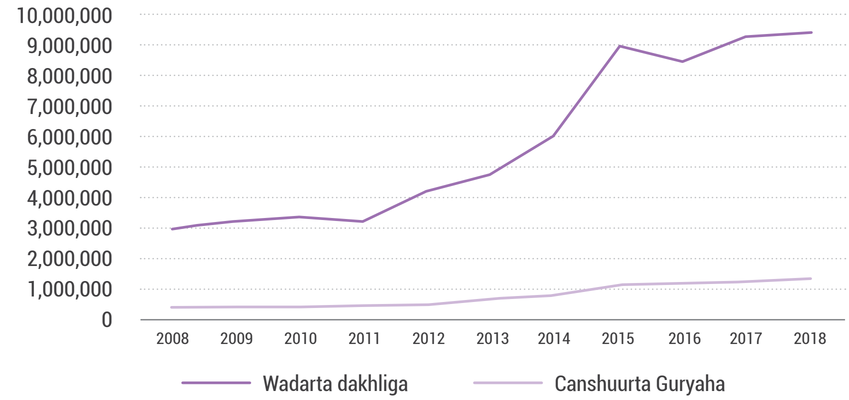

Laga soo xigtay: Xogta golaha deegaanka Hargeysa

magaalooyinka kale si lamid ah. Wasaaradda Qorshayntu waxey ka caawisaa iyada oo mataleyso meesha ugu horreysa ee xidhiidhka iyo isudu-widda ee ku saabsan taageerada la howl gale ee dhinaca horumarinta - u gud-binta la-hawlgalayaasha wasaaradda, waaxda ama degmada ay khuseyso

Dulmar guud ee maaliyada dawlada hoose

Dib u habeyntii u dambaysay ee nidaamyada maamulka, iyo qabashada faa'iidooyinka magaaleeynta deg deg ah, dakhliga guud ee Hargeysa wuxuu ka kordhay USD3 milyan sanadkii 2008 ilaa USD9.4 milyan sanadka 2018, taasoo u tarjumeysa qiyaas ahaan USD7 qofkiiba, iyadoo kuxiran qiyaa-saha dadka. Tani waxay ka dhigan tahay saddexlaab dakhliyada 10 sano gudahood oo koror ka badan 12% sanadkiiba, sida ku cad Jaantuska 1 ee hoose. Waxaa la xaqiijiyey in qayb weyn oo ka mid ah kororka dakhligaas loo aanayn karo u hoggaansamid. Sida ku xusan miisaaniyadda, tan iyo 2016, wadarta u hoggaansamida cashu-uraha guryaha ayaa dul wareegayay inta udhaxeysa 70% iyo 75%.

Marka la eego dakhliga ka soo gala ila gudaha laga leeyahay, degmada waxay leedahay tiro badan oo cashu-uraha maxalliga ah (46), laakiin 8-da ugu sarreysa waxay ka badan yihiin 50% dakhliyada. Jaantuska 2 wuxuu muujinayaa ilaha dakhli ee muhiimka ah ee u gaarka ah sanadkaan 2016.[17]Kuwaas, saddexda ahmiyada muhi-imka ah u leh dawlada hoose si ay ugu suurta gasho abuurista hantida magaalooyinka iyo bixinta adeegyada bulshada waxay umuuqdaan cashu-uraha la xidhiidha dhulka: cashuurta guryaha, waajibaadka wareejinta, iyo cashuurta dhulka banaan. Marka si gaar ah loo fiiriyo cashuurta guryaha, kororka ilahaan dakhli ee muhiimka ah waxay ahaayeen 17% sanad-kiiba, wuxuu afar jibaarmay toban sano gudahood ilaa USD1.34million sanadka 2018, sida ku cad Jaantuska 1 ee kor ku xusan. Guud ahaan, inta udhaxeysa 2008 iyo 2018, dakhliga ka soo gala ilo-wareedka ayaa ku kordhay si aan inaba caadi eheen 233%.

Uruurinta maalinlaha waxaa inta badan laga soo qaadaa iibiyaasha suuqa iyo cashuuraha laga qaado baraha kontaroolada magaalada. Midka hore waxaa inta badan laga ururiyaa kuwa aan rasmiga ahayn ee wax ku iibiya waddooyinka, halka kan dambe uu khuseeyo badeecadaha lagu iibiyo magaalada ee ka imanaya bannaanka magaalada. Uruurintan maalinlaha ah waa inay u kordhaan si waafaqsan koritaanka magaalada. In kastoo cashuuraha suuqa kalabar udhaxeeyey intii udhaxaysay 2014 iyo 2016, laga soo bilaabo USD800,000 ilaa USD400,000, tani waxay u egtahay in diirada la saaray kororka cashu-uraha bar kontaroolada alaabada soo geleysa magaalada, taas oo kaligeed ku biirisay USD700,000.[18] Ruqsadaha ganacsigu sidoo kale waa isha ugu muhiimsan ee dakhliga, laakiin waxay si weyn ugu kordhayaan kharashaadka kusameeynta ganacsi ee hargeysa sidaas darteedna waxay joojinayaan maalgashiga. Sicirradooda xad-

Jaantus 2: 8da ugu sareeya ilaha dakhliga gudaha, 2016

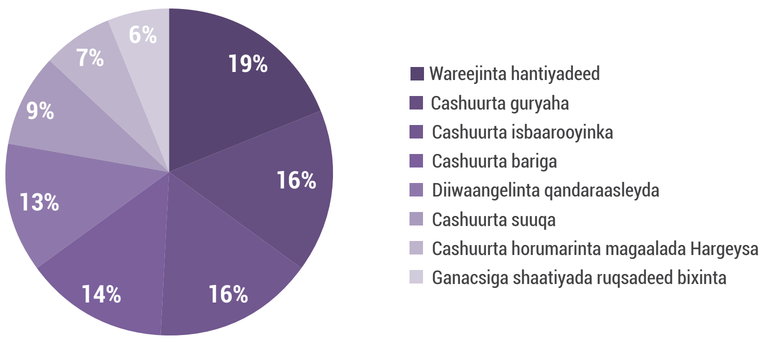

Laga soo xigtay: Haas, A. (2017)

dhaafka ah, sida lagu qeexay qaybtan soo socota, waxay dhab ahaantii yareyn kartaa guud ahaan dakhliga ay cashuurtani abuuri karto.

Magaalada Hargeysa ayaa sidoo kale **dhaqaale ka hesho dowladda dhexe**. Waxaa jira laba nooc oo wareejinta dowladda dhexe ah: 'Cashuurta Dowladda Hoose' ee Wasaaradda Maaliyadda oo ah qaab 10% ah oo laga wadaagayo dakhliga ka soo gala cashuurta alaabaha lasoo dhoofiyo meelaha ay kasoo galaan alaabaha lasoo dhoofiyo ee maxalliga ah, iyo 'Kaabidda Dowladda Hoose' ee Wasaaradda Arrimaha Gudaha, oo ah sanduuq isleeg oo ku saleysan 12.5 % cashuurta iskudarka guud ahaan dalka.[19] Halka ay Hargeysa ka heshay 23% miisaaniyadeeda dowladda dhexe sanadkii 2008, wareejinta ayaa ka dhigantay keliya 11% dhamaadka 2018.[20]

Kaabida dowladda hoose ee ka socota Wasaaradda Arrimaha Gudaha (oo deegaan ahaan loo yaqaan 'Kabka') ayaa looga gol leeyahay in lagu daboolo dhimista kharashka horumarinta ee soo hadha ka dib marka xisaabta lagu darsado dakhliyada. Waxay ku taallaa sharciga, oo sheegaya in 12.5% cashuuraha alaabta lasoo dhoofiyo loo qoondeeyo 42ka degmo, iyadoo 6% loo kala qaybin doono degmooyinka Darajada A, oo ay ku jirto Hargeysa. Si kastaba ha noqotee, waxaa jira walaacyo isdaba joog ah oo ku xeeran dib-u-dhaca iyo saadaalin la'aanta baaxadda lacag-bixinta, taasoo ka dhigeysa mid caqabad ku ah magaalada inay qorsheyso isticmaalkeeda.

Intaa waxaa dheer, in kasta oo lagu qeexay Sharciga Daadajinta Qaranka in go'aaminta lacag-bixinta ay ku salaysnaato ujeeddo iyo qaab hufnaan, haddana ma jiraan sababo la og yahay oo keenaya qaybinta illaa iyo maanta. [21]Saamiga qaybsiga wadarta guud ee u dhaxeysa degmooyin kala duwan ayaa u xaglinaysa magaalada Hargeysa, iyada oo la ogyahay inay ku kordhinayso 85% dhaqdhaqaaqa dhaqaale. [22]Saamiyadan, si kastaba ha noqotee, si adag uguma hoggaansamaan sharciga waxaana badanaa wax ka beddela Wasiirrada shir guddoonka ah. Tusaale ahaan, Hargeysa waxaa hadda loo qoondeeyay ku dhowaad 30% guud ahaan wareejinta waddanka oo dhan, iyada oo ka soo horjeedda 51% sharci ahaan loo qoray.[23]

'Cashuurta Dowlada Hoose' waa qaab toos ah oo wadaaga dakhliga cashuuraha, oo gaar u ah barta ay kasoo galaan kastamka degmadaas in kabadan iyo kaabista Dowlada Hoose. Celcelis ahaan, degmo kasta oo ka mid ah Darajada A waxay heshaa qiyaastii 10% dakhliyada laga soo ururiyo cashuuraha alaabaha lasoo dhoofiyo, oo ay wareejiso Wasaaradda Maaliyadda. Cashuurtani waa il lagu kalsoonaan karo ee dakhliga maadaama si toos ah loogu shubo xisaabta bangiga dowladda hoose. Degmooyinka leh meelaha ugu waaweyn ee laga soo galiyo kastamka ayaa waxbadan ka faa'iida cashuurtaan, sida Berbera, Gebilay, iyo Saylac. Tusaale ahaan, magaalada Berbera, dakhliga soo gala wuxuu 68% ka yimid wareejinta dowladda dhexe ee 2018.[24]

Caasimadu way xadiday helitaanka **deynta maalgalinta** ee degmada. Tani maahan wax la yaab leh marka loo eego waaxda maaliyadeed ee rasmiga ah ee aan horumarin ee heer qaran, iyadoo bangiyada Islaamku ay xaddidayaan wixii xulashooyin dulsaar leh. Sharciga 23 wuxuu sidoo kale xaddid adag saarayaa amaahda dowladda hoose, oo hadda u oggolaaneysa oo keliya deynta muddada-gaaban ee bangiyada ganacsiga si loogu maareeyo socodka lacagta. [25]Maalgashiga raasumaalka, dowladaha hoose ma buuxiyaan shuruudaha kasoo bixitaanka amaahda, sidaa darteedna ma awoodaan inay qaataan amaah muddo dheer ah oo qiimahoodu jaban yahay. [26]UN-Habitat waxay hadda taageereysaa Sharci Maaliyadeed ee Dowlada Hoose, oo ujeedadiisu tahay inay bixiso hagitaan cad oo ku saabsan amaah qaadashada iyo maaraynta deynta.

Roadside trade in Hergeisa, Somaliland © Shutterstock

Food Market, Hargeisa, Somaliland © Shutterstock

Sida ka jirta guud ahaan dalka, aqoonsi caalami la'aanta Somaliland waxay ka hor istaagaysaa magaalada inay hesho **iskaashi laba dhinac ah ama dhinacyo badan** oo horumarineed, marka laga reebo taageerada weyn ee ay ka helaan iskaashiyo kooban oo ay ka mid yihiin JPLG. JPLG waxay bilawday naqshada hoos u daadajinta adeega (SDM) iyo Sanduuqa Horumarinta Deegaanka (LDF). SDM waxay ujeedadeedu tahay inay taageerto ku wareejinta waxbarashada ugu yar iyo howlaha caafimaadka, iyo inta udhaxeysa Wasaaradaha ay khuseyso, JPLG waxay ugu deeqday USD567,622 waxbarashada iyo USD246,000 dhanka caafimaadka sanadkii 2018. LDF waxay ujeedadeedu tahay isku dubaridka kharashaadka horumarinta iyo dhiirigelinta dowladaha hoose si loo sameeyo qaab dhismeed iyo inay horumariyaan awoodaha maareynta maaliyadeed, maadaama ay tahay inay buuxiyaan shuruudo yar si loo awoodo helitaanka lacagaha. 2018/19, sanduuqa wuxuu gaadhay USD2.3 milyan.[27]

Marka la eego kharash garaynta, sida ku cad xogta laga soo xigtay 2016[28], inta badan miisaaniyada magaalada waxay aadaa dhanka mushaharaadka, waxaana soo raaca hawlgalada iyo dayactirka, ka dibna maalgashiga kaydka raasamaalka. In kasta oo dakhliyada miisaaniyada iyo kharashaadka magaalada loo qoondeeyay ay iswaafaqeen oo keliya wax kayar USD9.8 milyan, xaqiiq ahaantii, wadarta kharashka wuxuu ahaa keliya USD6.7 milyan, taasoo ka hartay miisaaniyad dheeri ah oo ku dhawaad USD1.58 milyan marka la barbardhigo dakhliga dhabta ah. Farqigaani wuxuu badanaa sabab u ahaa maalgashiyada hoose ee keydka raasumaalka oo ah ku dhawaad 34%. Waxaa sidoo kale jiray in la kordhiyay mushaharaadka ilaa 20%. Kharashaadka ku baxa howlaha iyo maareynta waxay qiyaas ahaan la mid ahaayeen wixii loo qoondeeyay.

In kasta oo farqiyada noocan ahi ay yihiin wax caadi ah, haddana kharashka raasumaalka ee hooseeya ayaa laga walaac qabaa maaddaama tani ay tahay tan hubinaysa mustaqbal magaalo oo waara. Aragti istiraatiijiyad muddo dheer iyo tayada maal-gashigu waxay u muuqdaan inay ka mid yihiin meelaha ugu liita xagga awoodda ee magaalada Hargeysa. Kharashaadka badan ee mushaharka ayaa sidoo kale walaac laga muujinayaa marka loo eego kaladuwanaanta baahsan: inta ugu badan ee saddex meelood meel waxay u muuqataa inay qaataan 25ta xubnood ee la soo doortay, halka saddex meelood labo meel la siiyo shaqaalaha haray ee 1200. Jaantuska 3aad ee hoose wuxuu muujinayaa faahfaahinta kharashaadka bixinta adeegga ee sannadka 2019, taasoo tusaale u ah in waddooyinku ay qayb libaax ka yihiin boqolkiiba 45%, waxaana ku xiga amniga iyo suuqyada.

Jaantuska 3aad: Kala qaybinta kharashka bixinta adeegga, Hargeisa, 2019

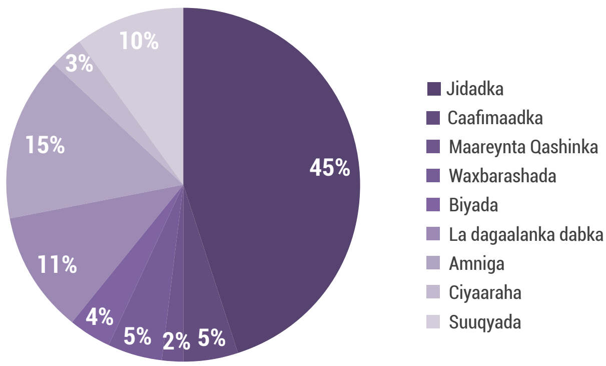

Laga soo xigtay: Xogta golaha deegaanka Hargeysa

Dib u habeyn lagu sameeyay si kor loogu qaado heerka maaliyadeed ee magaalada

Kor u qaadista awooda maamulka maaliyadeed iyo maalgashiga magaalada

BeforKahor 2008, dawlada hoose ee Hargeysa waxay lahayd awood saami ahaan hoosaysa xaga dhaqaalaha iyo maaraynta maalgashiga. Marka la barbardhigo heerarka hadda jira, waxaa jira kor u kac yar oo ah muhiimada kor u qaadista cashuurta maxaliga ah. Nidaamyo badan ayaa dhacay oo leh diiwaanno u baahan in looga shaqeeyo gacan, taasoo horseedaysa daahfurnaan la'aan iyo isla xisaabtan la'aan, sidoo kale dhibaato weyn ku ah sameynta taxliilin kasta. Intaas waxaa sii dheer, dabagalka lacagta iyo ilaha ka ag dhaw halka ay ku baxeysay ayaa dhib aheyd. Waxa kale oo jiray dhowr jeer oo lacag loogu talagalay u isticmaalka magaalada badalkeed lagu bixiyay hawlgallada.

Soo bandhigida xisaabinta dhijitaalka ah, biilashada iyo nidaamyada maareynta maaliyadeed

Si tan loo daweeyo, nidaamyo cusub oo dijitaal ah oo loo yaqaan Nidaamka Maareynta Macluumaadka Xisaabaadka (AIMS) iyo Nidaamka Maareynta Macluumaadka Biilashada (BIMS), oo labaduba ay maalgeliso UN-Habitat, ayaa lasoo saaray. In kasta oo hirgelinta AIMS ay ka dhacday 2008 iyo BIMS na 2010, waxaa jiray muddo dheer oo barasho iyo la qaadashada nidaamyada ahayd, sidaa darteed isbadalada la taaban karo ee dakhliga waxaa la arkay kaliya 2014. Markii cashuur bixiyaasha lagu diiwaan galiyay nidaamka kadib cashuur bixintii ugu horeysa, waxay noqotay mid aad u fudud in lagu hiigsado lacagaha mustaqbalka.

AIMS waxay diiwaangelisaa dhammaan dakhliyada iyo kharashaadka ku jira Jaantusyada Xisaabaadka (CoA) waxayna soo saartaa warbixinnada maaliyadeed ee degmooyinka. Waxaa loogu talagalay in lagu soo qabto dakhliyada iyo kharashaadka siyaabo cusub. Tusaale ahaan, dhanka dakhliga, nidaamka maareynta dakhliga ee dijitaalka ah wuxuu u suurta geliyaa magaalada inay si sax ah u diiwaangeliso dakhliyada sanadlaha ah uguna qoondeyso lacagaha kharashaadka gaarka ah. Dhinaca kharashka, nidaamka AIMS wuxuu xadiday qadarka kharashka iyadoo loo eegayo qoondeynta miisaaniyadaha si loo hubiyo hufnaanta iyo isla xisaabtanka. Dakhliyada iyo kharashaadka labaduba waxay noqdeen kuwa lagu garan karo inay yihiin kharas ama ta imikaba, taas oo si weyn hoos ugu dhigtay fursada kharashka horumarinta raasumaalka ee ay kula wareegi lahaayeen mushaharka hadda socda ama kharashka hawlgalku, sidii ay ahayd sannadihii hore.

BIMS, dhanka kale, waxay ka shaqeysaa biilasha cashuurta guryaha iyo shatiyada ganacsiga. Waxay bixisay xidhiidh elektiroonig ah oo muhiim ah markii ugu horreysay waaxda xisaabaadka illaa biil shaqsiyeed iyo heer deris biileed. Kaliya tani maahan inay magaalada awood u siiso inay aragto cidda bixisay ama aan bixin, waxay kaloo u oggolaanaysaa kuwa go'aan qaadanaya inay fahmaan waxqabadka degmada ee soo uruurinta iyo haddii loo baahdo, lala beegsaday dabagal. Natiijada kale ee muhiimka ah ee nidaamka ayaa ah wanaajinta waxqabadka adeeg bixinta, sida shatiyada ganacsiga. Nidaamka cusub ee sida fudud loo isticmaali karo oo awood u siinaya rukhsadaha in lagu bixiyo xafiisyada dowladda ee aan baahsaneyn, waqtiyada codsashada shatiyada ayaa hoos u dhacay oo kaliya hal maalin. Magaalada ayaa hadda bixinaysa in ka badan 6000 oo shatiyo sanadkiiba, laga soo bilaabo 3000 sanadkii 2010. Hase yeeshe, tan wali laguma turjumin hoos u dhaca qiimaha shatiga, taas oo ah cunsur kale oo muhiim ah, oo looga hadlay qaybta dib u habeynta sharciyeed ee hoos ku xusan.

Nidaamyada AIMS & BIMS waxay hagaajiyeen awoodaha falanqaynta iyo hufnaanta magaalada, iyagoo hoosta ka xariiqay in badan oo ka mid ah horumarka maaliyadeed ee Hargeysa. Si kastaba ha noqotee, iyada oo ay taasi jirto, weli waxaa jira caqabado socda oo ku saabsan nidaamyadan. Qalab la'aan ku timaadda nidaamka ayaa ugu horreyn sii wadaysa dhibaatadan, taasoo keentay kala-go'id u dhexeeya AIMS, BIMS iyo waaxyaha dowladda ee ballaaran. In kasta oo AIMS iyo BIMS ay isku xidhan yihiin, haddana waxay ka hoos shaqeeyaan laba waaxood oo kala duwan - midda hore oo hoos timaadda Waaxda Maamulka iyo Maaliyadda, iyo tandanbena hoos timaadda waaxda Dakhli ururinta. Isbeddel kasta oo ku yimaada BIMS wuxuu u baahan yahay in gacanta laguu wareejiyo AIMS oo mataleysa caqabad dhinaca isku dubaridka. Wax ka beddelka cusub ee 2019 ee

Jaantuska 4aad: Biilasha heerka xaafadda, oo diyaar u ah in lagu soo daro BIMS

Source: Priya Manwaring

sharcigan lagu qeexay doorarka iyo mas'uuliyadaha waaxyaha si loo cad-deeyo. Si kastaba ha noqotee, tani ma diidi karto waxqabadka xaddidan ee ka dhashay fahamka hantida degmada iyo socodka lacagta, ama saadaal-inta guud ama dakhliga gaarka u ah mashruucyada.

Soo bandhigida Nidaamka Macluu-maadka Maareynta Maaliyadeed (FMIS), oo ay hadda taageerto UN-Habitat, ayaa la filayaa inay yareyso arrimaha aan soo sheegnay. FMIS waa nidaam xisaabeed otomaatig ah oo isku dhafan oo ku xidhan dhammaan

qeybaha ay ka kooban tahay dowladda oo wata CoA midaysan iyo xeerarka miisaaniyadda. Nidaamkani wuxuu u oggolaanayaa xisaabiyaha guud ee Somaliland inuu isla markiiba helo macluumaad ku saabsan xisaabaadka dawladda hoose. Xilligan, FMIS waxay si buuxda uga shaqeyneysaa heerka dhexe, iyadoo ay socdaan qorshayaal lagu baahinayo ilaa heer degmo. Hargeysa waxaa lagu bartil-maameedsan doonaa inay noqoto degmadii ugu horreysay ee fududeysa nidaam xisaabeed midaysan oo ay yeelato Somaliland, kaasoo wax weyn ka tari doona geeddi-socodka guud ee baahinta xukunka

Casriyayn dheeri ah iyo dib u habeyn otomaatig ah ayaa sidoo kale socda si loogu xidho cashuuraha kala duwan ee howlaha magaalada iyada oo loo marayo dashboard isku dhafan. Tani waxay horayba u horseedaysaa guulo wax ku ool ah oo muwaaddiniintu dareemeen - bixinta adeegyada iyo la socoshada horumarkooda. Adeegyadii hore u qaadan jiray laba bilood waxay hadda qaataan afar illaa toddobo maalmood, iyadoo ay jiraan farriimo qoraaleed iyo boorarka elektarooniga ah ee xafiiska Duqa magaalada lagu wargelinayo muwaadiniinta horu-marka la xidhiidha. Lacag bixinta mobilada ayaa sidoo kale ayaa onlayn noqday, taas oo u saamaxaysa muwaadiniinta inay kubixiyaan markay doonaan. Rajada ayaa ah in tani ay sii kordhin doonto u hogaansanaanta iyo kalsoonida la xisaabtanka dowladda.[29]

Dhimista tirada khadadka cashuurta ee laga bixiyo

Magaalooyin badan, oo ay ku jirto Hargeysa, istiraatiijiyad guud oo lagu kordhiyo dakhliyada ayaa ah in lagu daro khadad cashuur oo badan. Intii u dhaxeysay 2014 iyo 2016, tirada cashuuraha maxaliga ah ee gaarka ah ee la soo rogay waxay ka korortay min 42 ilaa 67, taasoo aad ugu sar-reysa heerarka adduunka[30]. Si kastaba ha noqotee, istiraatiijiyaddani ma xisaabinayso kharashka ururinta iyo maamulidda cashuurahaas, taas oo inta badan la mid ah ama xitaa ka sarreysa dakhliyada ay keeneen. Waxay kaloo gacan ka geysataa khar-ashka shaqaalaha badan iyo daalka cashuuraha ee dadka deegaanka, maadaama qaar badan oo ka mid ahi cashuuraha 'qaaliga ah' si isdaba joog ah ayaa loo soo qaadaa qof ahaan.

Iyada oo lacag badan la siinayo si loola socdo, dadka degan waxay u badan tahay in aysan ka warqabin, iloobaan ama ay iska ilaaliyaan dhibta bixintaas. Sidaa darteed, kobcinta waxtarka khadadka ugu muhiimsan ee cashuuraha iyo baabi'inta kuwa kale waxay sababi kartaa dakhliyada sare guud ahaan.

]In kasta oo inyar oo hoos udhacay khadadka cashuuraha lagana dhigay 46 ilaa iyo 2017, wali waxaa jira horumar dheeraad ah oo lataaban karo oo laqaban karo. Tani waxay gacan ka geysan kartaa furitaanka awoodda jirta oo haddii kale lagu qaadan lahayd ka baaraandegidda cashuuro badan oo kala duwan, waxayna magaalada u suurtagelin doontaa inay xoogga saarto hirgelinta dib u habeyn dhaqaale oo qoto dheer.

Dhisidda awoodda iyo xirfadaha aadanaha

Marka lagu daro kor u qaadista awooda nidaamka Hargeysa, waxa kale oo la bilaabay tababaro dhawr ah oo lagu wanaajinayo awooda dadka iyo kor u qaadista xirfadaha, gaar ahaan iyadoo la tixraacayo caqabadaha ka imanaya shaqaalaha sare ee dawladaha hoose ee Somaliland oo dhan. Maamulka magaalada Hargeysa ayaa sidoo kale soo korayay - halka ay jireen 900 oo qof oo la shaqaaleeyay sanadkii 2012, in ka badan 1200 ayaa jiray sanadka 2015 - dhammaan shaqaalaha cusubna waxay u baahan yihiin inay bartaan oo horumariyaan xirfadaha looga baahan yahay.[31]

Daneeyayaasha ugu weyn ee horumarkan sii waday waxay ahaayeen Machadka Dawladaha Hoose (Waax ka tirsan Machadka Shaqaalaha Rayidka), oo ay taageerto JPLG. Machadkani wuxuu ku xiranyahay jaamacada hargeisa (lagu sawiray Jaantuska 5aad ee hoose) waana asal ahaan dugsigii tababarka ee saraakiisha dawlada iyo muwaadiniinta. In kasta oo markii hore ay maalgelisay UNDP, haddana waxaa si buuxda u maalgelisay dawladda Somaliland.

Tababbarka Maareynta Hoggaanka Deegaanku waa mid ka mid ah koorsooyinka muhiimka ah ee la bixiyo, oo loogu talagalay in lagu dhiirigeliyo golayaasha cusub ee deegaanka, iyaga oo siinaya aragti guud ee howlaha golaha deegaanka iyo khayraad awoodooda hoos imaada. Waxay ka hadlaysaa arrimaha sida go'aan qaadashada, dejinta siyaasadda, horumarinta hay'adaha, maareynta khilaafaadka, xirfadaha gorgortanka, maareynta maaliyadda iyo awood siinta bulshada, kuwo kale. Intaa waxaa dheer, bilowga wareeg kasta oo doorasho ah, xildhibaannadu waxay maraan awood dhisid si ay u fahmaan waajibaadkooda sharciyeed iyo xaddidaadaha. In kasta oo ujeeddadu tahay in tan ay dhacdo shantii sanaba mar, run ahaantii, way dhacday tobankii sanaba mar.

Awood dhisid joogta ah ayaa loo qabtaa shaqaalaha maamulka ee ku jira safka hore ee isbeddelka siyaasadda. In kasta oo tani ay sidoo kale daboolayso xirfado iyo awoodo kala duwan, mida xusitaanka mudan waxay ahayd tababar ku saabsan maaliyadda iyo maaraynta wareegga mashruuca.

Qabashada qiimaha dhulka iyo furitaanka hantida

Qabsashada qiimaha dhulka waa halka ay magaaladu ka gaadhay guul wax ku ool ah, hirgelinta nidaamyo fudud oo maamul iyo cusbooneysiin ah. Dakhliyada ku saleysan dhulka waxaa lagu qabtaa cashuurta guryaha, cashuuraha sanadlaha ah ee dhulka, iyo cashuurta wareejinta guryaha, oo si wax ku ool ah looga sameeyay adeegsiga tikniyoolajiyadda GIS. Waxa

Jaantuska 5aad: Jaamacada Hargeisa

kale oo jira sharciyo loo dejiyey dhulka bannaanka ah ee duleedka magaalada - waa maaligalin lagu maalgelinayo kaabayaasha dhaqaalaha iyo adeegyada maaddaama ay magaaladu korayso. Si kastaba ha noqotee, wax badan ayaa la qaban karaa si loo hubiyo in dakhliyadani ay si sax ah uga tarjumayaan isbeddelka qiimaha dhulka, iyo in si cad loogu xiro adeegyada la bixiyay.

Cashuurta guryaha oo si fudud loo maamulo

Magaalada Hargeysa waxay isticmaashaa nidaam cashuureed ku saleysan aaga guryaha, oo loogu talagalay inay la jaanqaado awooda la heli karo iyo xaqiiqooyinka macnaha guud. Halkii la isticmaali lahaa nidaamka cashuuraha guryaha ee qiimaha ku saleysan ee salka ku haya astaamaha suuqa ee u baahan xisaabinta, qiimeeyayaasha qaaliga ah iyo shaqaalaha khibradda weyn u leh, nidaamka Hargeysa wuxuu u baahan yahay oo keliya in lagu dhufto aagga dhismaha meeshuu ku yaal. Fudaydkan ayaa wuxuu fududeynayaa in la joogteeyo lana cusbooneysiiyo diiwaanka si isdaba joog ah wuxuuna u ogolaanayaa magaalada inay sare u qaado booskeeda maaliyadeed si qiime jaban ah.

Nidaamka cashuurta guryaha ee Hargeysa ayaa keliya u baahan macluumaad ku saabsan ballaca iyo qoto dheerida dhismaha, tirada dabaqyada, iyo goobta. Cashuurta dabaq kasta oo dheeri ah waxay hoos ugu dhaceysaa qiime la xidhiidha dabaqa hoose. Dabaqa koowaad waxaa laga cashuuraa 80% dabaqa hoose, kadibna dabaqa labaad oo ah 60%, iyo wixii la mid ah. Marka la eego qaybaha goobaha, halka ay jiraan 16 goobood oo ku xusan sharciga, hase yeeshee ficil ahaan, degmadu waxay isticmaashaa oo keliya 5. Qaybta ugu saraysa ayaa laga qaadaa lacag dhan USD2 halkii mitir ee isku wareeg ah. 5ta qaybood ee goobaha la adeegsaday waa:

1. PCANSHUURTABARTAMAHA – cashuurta laga qaado guryaha ku yaala bartamaha magaalada (inta badan dhismooyinka ganacsiga);

2. PCANSHUURTAFURAN – cashuurta laga qaado guryaha booska banaan (boos banaan ama dhul aan la horumarin);

3. PCANSHUURTABANAANKA/OP – cashuurta laga qaado guryaha qeyb ahaan la isticmaalo (qeyb dhisme ah iyo dhul qeyb ahaan aan la horumarin);

4. PCANSHUURTABANAANKAKORE – cashuur laga qaado guryaha ku yaal bannaanka bartamaha magaalada (inta badan xaafadaha);

5. PCANSHUURTADERBIGA – cashuurta laga qaado guryaha ku dhex yaal boos deyr leh.

In kasta oo qaabkani fududeynayo maamulka, haddana waxaa muhiim ah in la hubiyo in ay jiraan tiro ku filan oo si sax ah uga tarjumeysa astaamaha kala duwan ee goobta.

Maadaama ujeedada koowaad ee cashuurta guryuhu ay tahay dakhli soo saaritaan, ururinta iyo hirgelinta cashuuraha ayaa ah qaybaha ugu muhiimsan ee nidaamka cashuuraha guryaha. Isku soo wada duuboo, muwaadiniintu waxay u muuqdaan kuwo doonaya inay bixiyaan cashuurahan, inkasta oo u hogaansamidda ay u muuqato inay u dhaxayso 50% iyo 70%, magaaladu waxay sheegaysaa inay si joogto ah u aruuriyeen ilaa 90% dakhliyada cashuuraha hantida ee miisaaniyada lagu daray laga soo bilaabo 2013. Hase yeeshe, talaabo ka qaadista kuwa aan u hogaansamin ayaa xoogaa daciif ah sababo isugu jira la'aanta rabitaan siyaasadeed, xog aruurinta iyo qaababka fulinta, iyo mararka qaarkood, kalsooni la'aanta cashuur bixiyaha ama fahamka sida cashuuraha loo qaado, loo ururiyo, loo fuliyo, loona isticmaalo.[32] Waxa kale oo jira dhiirigelin khaldan oo ku saabsan bixinta lacagaha xilli dambe maadaama ay degmadu qiimo dhimis u samaynayso lacagta aan muddada dheer la bixinin.

Marka lagu daro qiimaha guryaha, waxaa sidoo kale jira **cashuuro laga qaado wareejinta guryaha.** Cashuurta waxaa laga qaadaa 4% wadarta qiimaha dhismaha marka la iibiyo, iyada oo Wasaaradda Maaliyada iyo Magaalada Hargeysa ay kala qaybsadaan waxa lasoo aruuriyo, halka mid kasta helayo 2% wadarta lacagta. Tani waa mid ka mid ah ilaha aasaasiga ah ee jahwareerka u dhexeeya doorarka iyo mas'uuliyadaha heerarka kala duwan ee dowladda, taas oo marka dambe horseeda heerar sare oo cashuuro laban laab ah. Tani waxay ka niyad jabineysaa muwaadiniinta wareejinta hantidooda waxayna hor istaageysaa shaqaynta hufan ee suuqa guryaha.

Waxaa kale oo jira **cashuuraha dhulka ee sanadlaha ah** oo salka ku haya oo keliya aagga dhul aan horumarin lahayn, oo ay soo ururiso magaalada Hargeysa. Halka dhulka leh guryo laga qaado heerka ugu sarreeya ee USD2 halkii mitir ee isku wareeg ah, dhulka aan la horumarin waxaa laga qaadaa qiime aad u hooseeya oo ah USD0.20 halkii mitir ee isku wareeg ah. Waxa

jira dhul aad u baaxad weyn oo aan horumar lahayn oo magaalada ku dhexyaala, isla markaana saadaalinta dhulku ay weheliso qiyaasta dadka qurbajoogta ah ayaa haysta ku dhowaad 60% magaalada, hantidan cnashuurta hoose laga qaado waxay noqon kartaa aag muhiim u ah dib u habeynta. Keliya maahan kordhinta dhulka banaan inay keenayso dakhli, cashuurta guryaha ee soo noqnoqota, laakiin iyadoo ku xiran sababta ay u banaan tahay, waxay ku kicin kartaa milkiilayaasha inay dib ugu qoondeeyaan adeegsi hufan. Tusaale ahaan, Kampala, dhulka banaan wuxuu ka koobanyahay keliya 8-10% ee dhulka magaalada, Khasaaraha dakhliga la qiyaasay ee ku saleysan keliya 2 ka mid ah 74 kaniisadaha kampala wuxuu ahaa inta udhaxeysa USD65,000 iyo USD478,000.[33]

Ballaadhinta diiwaanka cashuurta dhulka iyo guryaha

Si loo qabto koritaanka magaalada, dawladda hoose ee Hargeysa waxay ballaadhinaysay guryaha u diiwaangashan iyada oo loo marayo khariidadaynta Nidaamka Macluumaadka Juquraafiyeed (GIS). Tan waxaa ku jira in dhul kasta loo qoondeeyo aag bannaan oo lagu sharraxo khariiddada magaalada. Waxaa markii ugu horaysay la sameeyay 2005 kadibna markale 2017, iyadoo labada dhinacba ay muujinaya kor u kac weyn oo ku yimid liiska cashuurta. Sannadkii 2005, tirada guryaha ayaa ka kordhay15,850 ilaa 59,000, taas oo keentay kororka dakhliga in ka badan 250%. Sannadkii 2019, ku dhowaad 200,000 oo boos ayaa laga diiwaan geliyey nidaamka GIS, oo ay ku jiraan dhul ganacsi iyo mid bannaan. Kuwaas, 80,000 oo keliya ayaa la dhisay.

Kororka dakhliga cashuuraha guryaha ee lagu muujiyey Jaantuska 1aad ee kor ku xusan badanaa waxay ka dhasheen ballaadhinta diiwaannada iyo hagaajinta nidaamyada maamulka. Si kastaba ha noqotee, xogtani waxay siisaa xitaa faaiidooyin intaa ka sii weyn, oo ay ku jiraan hagaajinta qorshaynta magaalooyinka ee Qorshayaasha Horumarinta Degmooyinka. Jaantuska 6aad wuxuu muujinayaa khariidad isticmaalka dhulka ah oo loogu talagalay Hargeysa oo la sameeyay iyadoo la adeegsanayo GIS.

Jaantuska 6aad: Khariidadda isticmaalka dhulka GIS ee Hargeysa

Caqabadaha iyo fursadaha ka jira qabashada qiimaha dhulka

In kasta oo ay jiraan cashuuraha dhulka iyo guryaha, dawladda hoose ayaa wali la daalaa dhacaysa sidii ay u qabsan lahayd qayb caddaalad ah oo ka mid ah kororka la taaban karo ee qiimayaasha dhulka ee ka dhasha maalgashiga dadweynaha, magaalaynta degdegga ah, iyo maalgashiga iska socda. Maadaama adeegyada bulshada la bixiyo (fayadhowrka, biyaha, waddooyinka la hagaajiyay, bullaacadaha), qiimaha dhulka ayaa la filayaa inuu kordho, sidaas si lamid ah ayay u kordhi doonaan cashuuraha dhulka iyo guryaha si loo soo celiyo qaar ka mid ah kharashaadka isla markaana lagu dhiirrigeliyo in loo wareejiyo dhulka adeegsiga qiimaha ugu sarreeya. Magaalooyinka qaarkood, biyo ku filan oo gaadha guryaha waxay kor u qaadaysaa qiimaha dhulka toban jibaar qiimaha maalgashigaas. [34]Si kastaba ha noqotee, qiimaha cashuurta guryaha ayaa ugu horreyntii ka timaadda meesha uu ku yaallo, iyo iyadoo la adeegsanayo qaybo xaddidan, qabashada kororka qiimaha dhulka uma badna in si buuxda loo qadariyo. [35]In kasta oo qiimayaasha loo qoondeeyay qaybta goobtiiba loo cusbooneysiin karo ogolaanshaha Golaha sanad walba sharci ahaan, siyaasad ahaan tani waa khiyaano. Cashuuraha dhulku waa kuwo ku saleysan aaga oo keliya sidaa darteedna gebi ahaanba saameyn kuma lahan qiimaha meesha ay ku xeeran yihiin.

Si loo hormariyo hababka qiimeynta iyo wax ka qabashada arrimaha fulinta, UN-Habitat oo soo maraysa JPLG, ayaa u xilsaartay daraasad ku saabsan Maamul Wanaaga Cashuurta Guryaha, talooyinka oo la filayo in la hirgeliyo 2020.

Xogta kooban ee looga baahan yahay guryaha ku saleysan aaga iyo cashuurta dhulka ayaa sidaas darteed labaduba ah faa'iidadeeda iyo dib u dhicideeda. Kordhinta qiimaha dhulka ee dhabta ah waxaa keliya lagu soo qabtaa iyada oo loo marayo cashuuraha wareejinta guryaha, iyadoo lagu tiirsan yahay dhismaha ama dhulka la iibinayo. Si kastaba ha noqotee, sida horay looga hadlay, kharashka cashuurta ayaa u badan inay caqabad ku noqoto iibka, magaaladuna sidaas darteed waxay ka heshaa dakhli ka yar kii la rabay. Ku guuldareysiga dowlada inay si sax ah u qabato qiimaha dhulka ayaa runtii yareynaysa waxqabadka suuqa, taas oo laga yaabo inay tahay sababta keentay in Hargeysa ay noqoto caasimad dhulka la siman.

Iyadoo tani jirto, maamulka magaalada ayaa si aad ah ugu horumarsan hirgelinta nidaam ah 'nooca' qabashada qiimaha dhulka. Qabsashadan dhulku waa nooc ka mid ah lacag qaadis, taas oo horumarka dhulku la yimaado shuruudo gaar ah oo loogu talagalay ka faa'iideysiga degmooyinka. Xaaladdan oo kale, milkiileyaasha dhul ku leh bannaanka magaalada ee codsanaya in dhulkooda laga beddelo miyiga loona isticmaalo magaalooyinka, waa inay siiyaan dawladda hoose 30% dhulkooda haddii codsigooda la oggolaado. Sidan oo kale, magaaladu waxay marin u heli kartaa dhul loogu talagalo kaabayaasha dadweynaha ee loo baahan yahay si loogu adeego magaalo soo koraysa. Isla mar ahaantaana, kirada dhulkan ayaa magaalada siin kara ilo qiimo leh oo dakhli dheeraad ah si loogu bixiyo kaabayaasha loo baahan yahay. Jaantuuska 7 wuxuu muujinayaa tusaale dawladda hoose ee 30% qoondaynta dhulka ee loo qoondeeyay adeegyada mustaqbalka ee ku teedsan magaalada Hargeysa.

Jaantuuska 7aad: Kala xadaynta dhulka cidhifka magaalada Hargeysa

© Oliver Harman, IGC

Hormarinta jawiga sharciyeynta si loo helo dhaqaale

Arrinta aasaasiga ah ee Hargeysa wajahaysa hagaajinta jawiga sharciyeynta ee helitaanka maaliyaddu waa aqoonsi la'aanta caalamiga ah ee Somaliland ee dal madax bannaan. Maadaama dalka aan la aqoonsaneyn, deeq bixiyaasha badankood waxay la shaqeeyaan Soomaaliya iyagoo u maraya dowladda joogto Muqdisho. Sidaa darteed maalgelinta Somaliland waa inay ka soo gudubtaa dowladda Soomaaliya, in kasta oo ficil ahaan ay gooni yihiin. Inta badan maalgashadayaasha caalamiga ah sidoo kale diyaar uma ahan inay qaataan qatarta daganaan la'aanta siyaasadeed.

In kasta oo jilicsanaanta gobolka iyo kaalmaynta caalamiga ah ay aad u yar tahay, haddana dawladda hoose waxay awood u yeelatay inay horumariso waxa ay magaaladu ku tilmaamayso

heerar aad u sarreeya oo sharci ahaanshaha muwaadiniinteeda muddo ka dib. Iibsashada muwaadinkani waxaa lagu horumariyey inta badan iyada oo xoogga la saarayo maamulka ka qaybqaadashada, isgaarsiinta, iyo bixinta adeegyada muuqda. Waxay sidoo kale bilaabeen inay sameeyaan xisaab xir joogto ah waxayna mudnaan siinayaan hanaan doorasho oo 'xor iyo xalaal ah' si kor loogu qaado kalsoonida hufnaanta iyo la xisaabtanka dowladda hoose. Dhisida sharciyadan ayaa muhiim u ah u hogaansanaanta joogtada ah ee uruurinta dakhliga.

Dhisidda sharci ahaaneed iyada oo loo marayo maamul-wadaag

Qaybta ugu muhiimsan ee xukunka ka qaybqaadashada ee Hargeysa waa geedi socodka qorshaynta ka qaybqaadashada istiraatiijiga ah. Aasaasida waaxda qorshaynta dawladaha hoose waxay ku dhiiri galisay dawladaha hoose inay ka fikiraan istaraatiijiyad dheer halka ay marayaan arrimaha muddada dheer iyadoo loo marayo qorshayaasha horumarinta degmada ee 'hoos ilaa kor'. Sida laga soo xigtay golaha magaalada, kaqeybgalka xoogan ee bulshada ee horumarinta qorshayaashan, iyo waliba qaab dhismeedka miisaaniyada, waxay muwaadiniinta ka dhigeysaa inay dareemaan in dowlada ay iyaga ushaqeyneyso. Wadashaqeynta qotoda dheer ee lala yeelanayo bulshada marka loo eego waxa ay doonayaan in lagu kharash gareeyo dakhliga dowladda hoose, waxay muwaadiniinta u suurta gelineysaa inay fahmaan waxa la keenayo isla markaana ay la xisaabtamaan dowladda hoose, taas oo markaa kor u qaadeysa dhiirigelinta 'maalgashiga'. Wareegan wanaagsan wuxuu gacan ka geysan karaa hagaajinta sharci ahaanta muwaadiniinta muddada gaaban, iyo sidoo kale muddada-dheer haddii dawladaha hoose ay awoodaan inay wax qabtaan

Magaalada Hargeysa, tani waxay umuuqataa in sifiican looga qabtay meelaha qaar, laakiin ay kayartahay meelaha kale. Heerarka xad-dhaafka ah ee u hoggaansamidda cashuurta ee ay sharraxday magaaladu, waxay soo jeedinaysaa in muwaadiniintu ay qiimeeyaan cashuur-bixintooda isla markaana ay helaan adeegyadii ay u baahnaayeen. Si kastaba ha noqotee, gaarsiintaan muddada-gaaban waxay ku timid kharashka raasumaalka, taasoo keentay maalgashi tayo-yar iyo mid liita. Tani waxay bilaabaysaa inay saameyn ku yeelato u hogaansanaanta ikhtiyaariga ah iyo kalsoonida dawladda, waxayna ku sii kordheysaa waqti ka dib maaddaama oo ay sii kordhayaan muujinta dulduleelada qorsheynta muddada-dheer. Inta lagu guda jiro kal-fadhiyada qorshaynta bulshada, waxaa culeys lasaarayaa arrimaha taagan halkii diirada la saari lahaa kuwa mustaqbalka. Caqabad ayaa ka jirta isu dheelitirka qorshaynta ka qaybqaadashada iyadoo waxyar muuqato, muddo dheer oo maalgashi ah.

Dadaallada kale ee lagu horumarinayo daahfurnaanta dakhli ururinta iyo kharashaadka ayaa sii dhisaya sharci ahaanta. Sidaan horeyba u soo sheegnay, degmadu waxay si joogto ah u sameysaa xisaab xir gudaha ah si loo hubiyo in nidaamku uu yahay mid hufan oo dhan isla markaana bixiya hubinta howlaha maaliyadeed. Fikirkan aan u qalmin, haddii lagu guuleysto, wuxuu kordhiyaa kalsoonida muwaadiniinta ee dowladda hoose. Nidaamyada dhijitaalka ah sida AIMS iyo BIMS, bandhigga boorarka dadweynaha ee waxqabadka magaalada, iyo fariimaha qoraalka ee otomaatiga ah ee horumarka laga gaaro codsiyada golaha magaalada, sidoo kale waa xubno muhiim u ah isgaarsiinta iyo la xisaabtanka. Ujeedada ah in la soo bandhigo nidaamyada lacag bixinta mobilada si loo yareeyo wax dhumista ururinta maalinlaha ayaa sidoo kale sii taageeri doonta tan.

Siyaabaha qaarkood, aqoonta ah in kaalmada dibadeed laga yaabo inaanay si dhakhso ah u soo bixin waxay ku dhiirrigelin kartaa golaha degaanka inay xisaabtamaan baahnaansho awgeed. Siyaasad-dejiyeyaashu waxay awoodaan inay dhisaan sheeko bulsheed ku saabsan dhibaatada wadajirka ah iyo gaaritaanka ujeeddo guud - in muwaadiniintu ay isu yimaadaan oo ay ka caawiyaan bixinta cashuuraha iyo horumarinta. Tan waxaa lagu sii taageerayaa iyadoo loo marayo doorashooyin xor iyo xalaal ah oo heer maxalli ah, taas oo dhiirrigelinaysa saraakiisha magaalada si ay u soo bandhigaan ballanqaadyadooda ololaha iyo inay soo saaraan dakhli ka duwan kan wareejinta qaranka, iyadoo sidoo kale abuuraysa dareen wakaalad maxalli ah oo muwaadiniinta ah.

Horumarinta waaxda maaliyadeed ee ganacsiga

Somaliland gudaheeda, helitaanka maaliyaddu waxay ku xadidan tahay bangiyada rasmiga ah (kuwa islaamiga ah ama kuwa caadiga ah) oo aan weli hormarsanayn, waxaana hoosta ka xariiqaya la'aanta qaabab sharci iyo sharciyeed oo looga baahdo. Inta badan adeegyada maaliyadeed waxaa bixiya shirkadaha xawaaladaha iyo nidaamyada bangiyada islaamiga ah ee aan rasmiga ahayn ee bixiya qorshooyinka dhigaalka ee muddada-gaaban oo aan dan ka lahayn bixinta lacagaha.[36] Sahayda maalgashi ee waddanka ayaa si aad ah u xaddidan, taas oo caqabad ku ah horumarka

dadweynaha iyo qaybaha gaarka loo leeyahay.

In kasta oo horukaca sharciyeynta la sameeyay, fulinta weli waxaa haaya kheyraadka iyo caqabadaha awooda. Sharciga Baanka Somaliland (BoS) waxaa la ansixiyay 2012, wuxuuna siinayaa aasaaska sharciga ah in Baanku u noqdo kormeeraha iyo nidaamiyaha nidaamka maaliyadeed. Sharciga Bangiyada Islaamka ayaa sidoo kale la ansixiyay 2012, iyo BoS-ka gudaha 'Tilmaamaha ruqsad bixinta Bangiyada iyo Hay'adaha Maaliyadeed' waxaa la ansixiyay 2013. Si kastaba ha noqotee, tiro ka mid ah qodobbada sharci ee muhiimka ah weli ma cadda, taasoo ka dhigeysa qodobo gaar ah oo ay adag tahay in la fuliyo - taasoo keentay go'aan aan la saadaalin karin oo aan isku mid ahayn.

Waqtigaan la joogo, shirkadaha xawaaladaha ayaa weli ah kuwa ugu horreeya ee bixiya adeegyada maaliyadeed. Marka lagu daro isku xidhka dadka reer Somaliland iyo lacagaha ka yimaada Qurbajoogta, iyaguna sidoo kale waxey fududeeyen wareejinta lacagaha ee gudaha Somaliland iyo bixinta xisaabaadka dhigaalka - asal ahaan u shaqeeya sidii hay'ado bangi oo yar. Adeegyada kale ee maaliyadeed ee dhowaanahan la helay waxaa ka mid ah 'murabaha' oo loo adeegsado maalgelinta ganacsiga gudaha iyo dibedda, iyo 'musharaka', oo loo isticmaalo maalgelinta maalgashiga muddada-dheer, labaduba si aad ah ayey u kordheen mudooyinkan.[37]

Lacagaha moobaylka, ama 'Zaad', ayaa sidoo kale soo jiitay jid ay uga guuraan gebi ahaanba nidaamka lacagta cadaanka ah ku saleysan. Lacagaha moobaylka waxaa aqbala kooxo ganacsato ah oo aad u tiro badan, oo ay ku jiraan makhaayado, hoteello, kaalimo shidaal iyo jaamacado, waxayna xitaa ku xiran yihiin bixiyeyaasha caalamiga ah ee xadka wax kala gudbiya. Waqtigan xaadirka ah, 26% dadweynaha ayaa soo sheegay inay adeegsanayaan mobilada si ay u bixiyaan biilasha, waxeena tahay mid ka mid ah kuwa ugu sareeya addunka.[38] Si kastaba ha noqotee, qawaaniinta kormeeraya macaamilkan ayaa maqan, oo soo bandhigaya khatarta mustaqbalka ee suurtagalka ah.

Dhaqaalaha islaamku wuxuu ku saleysan yahay sharciga shareecada, oo ay hoosta ka xariiqayaan labo mabda 'oo muhiim ah: wadaagista faa iidada iyo qasaaraha, iyo mamnuucida aruurinta iyo bixinta dulsaarka.[39] Waxay ku jiheysaa maalgelinta dhaqaalaha dhabta ah iyada oo kor u qaadeysa wadaagga halista, iyadoo laga fogaanayo mala-awaalka xad-dhaafka ah, waxayna xaddideysaa deynta qiimaha hantida laftooda. Waxaa jira dhowr qalab oo kala duwan oo lagu maalgeliyo Islaamka, oo ay ku jiraan Sukuk - islaam ahaan u dhigma bonds. Si kastaba ha noqotee, halkii laga bixin lahaa lahaanshaha deynta, Sukuk wuxuu la wadaagayaa qayb ka mid ah hantida, oo ay weheliso socodka lacageed ee u dhigma iyo halista. In kasta oo ay weli tahay qalab niche, isticmaalka Sukuk si loogu maalgeliyo mashaariicda kaabayaasha dhaqaalaha ee dawladaha iyo shirkadaha ayaa si aad ah u koraya. Maaliyadaha Islaamiga ah ayaa ah USD2.2 trillion warshad in ka badan 60 waddan[40], sidaas awgeedna tani waxey awood siineysa waaxda bangiyada Islaamiga ah ee rasmiga inay horumar sameyso waxayna keeni kartaa faa iido weyn lafteeda.

Marka sidaas la yidhaahdo, Somaliland waxay ku jirtaa tirada yar ee haysata maaliyad Islaami ah oo ah tan keliya ee u furan. Dalal kale oo badan oo Muslimiin u badan yihiin ayaa leh ikhtiyaarro ganacsi iyo kuwa bangiyeed oo islaami ah, oo leh fursado kala duwan oo bixiya xulasho weyn iyo suurtagalnimada ka mid noqoshada maaliyadeed. Jawigan nidaamku waxa uu hadda dhigayaa in Somaliland ku jirto khasaaro caalami ah. Xeerka Bangiyada Ganacsiga, oo ogolaanaya amaah aan waafaqsaneyn Shareecada, ayaa la diyaariyay, laakiin wuxuu la fadhiyay Golaha Wakiilada tan iyo sanadkii 2012 welina lama baas marinin.[41]

Sharciyeyn hoosaysa iyo sharciyeyn xad dhaaf ah

Marka laga soo tago labada arrimood ee iska soo horjeeda ee sharci ahaanshaha dowladda iyo awood u siinta waaxda maaliyadeed, sidoo kale waxaa jira dhowr arrimo sharciyeed oo gaar ah oo u baahan in wax laga qabto. Kuwaas waxaa ka mid ah la'aanta caddaynta isku-dubbaridka u dhexeeya cashuuraha dowladda ee heer degmo iyo shuruudaha liisanka ganacsiga ee aadka u adag.

Iyadoo loo marayo geeddi-socodka baahinta xukunka, waxaa jiray jahwareer soo noqnoqday oo ku saabsan mas'uuliyadaha uruurinta, taasoo keentay daldaloollo marka lagu daro cashuuraha laba-laaban. Sidaan horeyba u soo sheegnay, hal tusaale oo muhiim ah ayaa ah cashuuraha kala wareejinta guryaha, taas oo loogu tala galay in si siman loogu qeybiyo dowlada dhexe iyo dowladaha hoose laakiin ay ku adkaatay fulinta ficil ahaan. Saddex tallaabo ayaa lagama maarmaan ah. Marka hore waa in la sii wanaajiyo tirada cashuuraha la qaadayo si looga fogaado nuqlitaanka, iyadoo diirada la saarayo kor u qaadista waxtarka kuwa leh kartida ugu sareysa. Ta labaad waa in wax laga

beddelo Sharciga 23 si si cad loogu qeexo cidda ururineysa, iyadoo aan loo eegin wareejinta mas'uuliyadda. Midda seddexaad waa in la hagaajiyo habka lacag bixinta isla markaana lala jaan-qaadaa aruurinta dakhliga qaranka si markaa dadka deegaanka aysan uga adkaanin inay maraan bixinta cashu-uraha badan ee wakaalado kala duwan meelo kala duwan waqtiga.

In kasta oo arrimaha badankood ay ka dhashaan sharciyayn la'aanta, xaala-daha qaarkood, sharciyayntu waxay noqon kartaa mid xad-dhaaf ah, oo curyaamisa kobaca iyo fursadda dhaqaale ee magaalada. Tusaalaha cad ee tani waa shuruudaha shatiga ganacsiga, oo wax weyn ku soo kor-dhiyay kharashka badan ee ku baxa ganacsiga rasmiga ah ee hargeysa ee kor lagu sharaxay. Intaas waxaa sii dheer, inta u dhaxeysay 2016 iyo 2017, qiimaha rukhsadaha ganacsiga ayaa ka kordhay USD124 ilaa USD274, iyadoo leh kala duwanaansho 121 si ay ganacsiyo ah u sii socdaan.[42]

Kharashaadkan iyo kakanaantan ayaa dadka ku haysa qaab rasmi ah la'aan waxayna yaraynaysaa faa'iidooyinka miisaanka iyo takhasusaadka ay meherad rasmi ah, abaabul iyo ku habboon keeni karto. Intaas waxaa sii dheer, dejinta heerarka cashuuraha ee xad-dhaafka ah waxay yareyn kartaa guud ahaan dakhliyada cashuuraha, maadaama kobaca dhaqaalaha uu wali fadhiyo. Waxaa loo baahan yahay in la helo dheelitir u dhexeeya keenista dakhli xaq ah iyo ka dhigista dhaqd-haqaaqa dhaqaale ee rasmiga ah mid aad qaali u ah in laga qayb qaato. Waxa kale oo loo baahan yahay in la qor-sheeyo waaxda aan rasmiga ahayn, si loo helo habab lagu bixiyo oo lagu soo qabto qaar ka mid ah faa'iidooyinka dhabta ah ee waaxdani keento.

Awoodda aan la istcmaalin ee maalgashiga ee kaabayaasha dhaqaalaha ee hormaray

Hargeysa, sida magaalooyin badan, waxay la dhibtootay bixinta kaabayaasha dhaqaalaha oo ay xadiday kharash la'aan awgood. Tani badanaa waxay ka dhalatey waaxda maaliyadeed ee ganacsiga ee aan horumarsaneyn ee kor lagu sharaxay. Marka lagu daro duruufaha dhaqaale ee xaddidan ee heer qaran, dawladda hoose ee Hargeysa waxay leedahay xayiraad sharci-dejin oo dheeraad ah oo ku saabsan awoodda ay ku qaadan karto deynta. Waxaa jira shu-ruudo dib u bixin degdeg ah (deyntu waa inay ka yar tahay laba sano), deyn kastaana waxay u baahan tahay inay dawladda dhexe saxeexdo. Ilaa iyo inta laga gaarayo dib u habeynta qawaaniinta, xulashooyinka hadda jira waxay haddaba ku tiirsan yihiin ka faa'iideysiga maalgashiyada bul-shada iyo qurba-joogta, la shaqeynta ganacsiga gaarka loo leeyahay, iyo isku-dubaridka maalgashiga laga helo la-hawlgalayaasha horumarinta

Deyn siinta bulshada deegaanka iyo qurbajoogta

Mid ka mid ah siyaabaha ugu muhiimsan ee ay degmadu ugu suurta gashey inay keento mashaariic waaweyn oo kaabayaasha dhaqaalaha ah ayaa ah iyada oo ka faa'iideysaneysa ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo bulshada (gudaha iyo qur-bajoogta). Sida kor lagu sharaxay, qor-shayaasha horumarineed ee degmadu waxay ahaayeen dib-u-habeyn muhiim ah oo looga faa'iideysanayo ilaha dhaqaalaha iyo shaqaalaha. Iibsa-shadaan, oo ay weheliso faham ah in aqoonsi la'aanta haysato Somali-land darteed, in laga yaabo in kaalmo dibadeed aan la helin, taasoo ayaa ku dhalaneysa muwaadiniinta, qurba-joogta, iyo shirkadaha laftooda maal-gashiga ku sameeya mashaariicda. Tusaalaha ugu muhiimsan wuxuu ahaa Buundada Hargeysa ee dul marta Webiga Maroodijeex - dhaqaalaha bul-shada, gaarsiinta shirkadaha gaarka loo leeyahay, iyo aragtida iyo isudu-widda dowladda hoose oo bixisay xidhiidh muhiim ah oo magaalada ah.

Shuruucda shirkadaha gaarka loo leeyahay

Iskaashatooyinka Gaarka loo leeyahay ee Dadweynaha (PPPs) waa hal hab (badanaa isku dhafan) oo deg-mooyinku uga guuleysan karaan caqabadaha xagga maalgelinta ee adeegyada u fidinaya muwaadiniin-tooda. Shirkadaha gaarka loo leeyahay ee saamilayda dawlada la ah ayaa maalgeliya qaar ama dhammaan khar-ashka rasamaalka hormariska, iyagoo dib ugu soo celinaya maalgashigooda khidmadaha isticmaalaha ama laca-gaha la qorsheeyay ee ka imanaya bahwadaagta waaxda dawladda. [43]Shirkadaha gaarka loo leeyahay ee saamileyda ah ayaa maalgelisa qaar ama dhamaanba qiimaha hore ee raasumaalka, iyadoo dib ugaheleysa maalgashigooda khidmadaha istic-maalaha ama lacagaha la qorsheeyay ee ka imanaya la-hawlgalayaasha waaxda dawladda. maaraynta (SWM). Tan ka hor, muddo 20 sano ah, magaaladu waxay lahayd goobo cayiman ama 'noodhadh' uruurin, maadaama ay awoodi kari waayeen inay iibsadaan gawaarida qashinka loo baahan yahay. Shakhsiyaadka qashinkooda waxay ku daadiyaan noodhadhkan, laakiin kheyraadka kooban iyo jadwalka liita ee ururinta waxay keeneen in qashinka inta badan halkaa uu yaalo inta u dhexeysa waqti-yada aruurinta.

Iyada oo ujeedadu tahay in laga yareeyo cadaadiska qashinka, degmadu waxay la gashay iskaashi shirkadaha gaarka loo leeyahay iyadoo loo marayo Kuwa ka yar. Shirkadan hoosadka wexeey ku bilaabmatay mid yar iyadoo wax laga aruuriyay dhowr jid-hoosaadyo muhiim ah. Intaas ka dib, waxaa la qaaday daraasado suurtagal ah, waxaana la soo bandhigay hindisooyin meelo dheeraad ah laga soo uruurinayo. Magaaladu hadda waxay leedahay shan shirkadood oo ka hawlwada gala xaafadaha kala duwan, heer qoys iyo heer ganacsiba. Degmadu weey kabtaa shirkadaha gaarka loo leeyahay adeeg-gooda, qoysaskuna waxay bixiyaan inta u dhexeysa USD2 iyo USD5 bishiiba. Qaar badan, tani waa seddex jibaar inta ay bixiyaan cashuurta guryaha. Marka laga soo tago ka gudubka caqaba-daha maalgelinta muddada-gaaban, Shirkadahan hoosaadka ah ee gaarka loo leeyahay wuxuu shaqooyin siiyay illaa 1000 muwaadin oo ka shaqeeya shirkadahaas.

Si kastaba ha noqotee, Iskaasha-tooyinka Gaarka loo leeyahay ee Dad-weynaha inta badan maahan xalka oo dhan ee lagu tilmaamayo inay yihiin waxayna caadi ahaan kaliya suurtagal u yihiin mashaariic qiimo weyn leh oo ka badan USD50 million, iyada oo la tixgelinayo qiimaha macaamil ganacsi ee sareeya ee ku yimid qaabeynta heshiiska[44]. Ayadoo lagu daraayo, iney ubaahan yihin deegaan. Markii la sameynayey Iskaashatooyinka Gaarka loo leeyahay ee Dadweynaha, magaaladu waxay sidoo kale ka quu-saneysaa dakhligii horay loo soo saaray ee khidmadaha iyo sidoo kale kaalmada la siiyo shirkadaha gaarka loo leeyahay. Isku soo wada duuboo, kuwani way ka miisaan culus yihiin kharashka bixinta hadda jirta, haddii kale faa'iido uma noqonayso shirka-daha gaarka loo leeyahay inay qabtaan. Waa lagama maarmaan in la tixgeliyo in waxtarka kharashka bixinta ee shirkadaha gaarka loo leeyahay ay ka miisaan badan yihiin dakhligan horay loo soo saaray. Haddii kale, dadaallada lagu yareynayo caqabadaha dhibcaha muddada-gaaban iyada oo loo marayo amaah ayaa laga yaabaa inay ka fiic-naato bixinta adeegga muddada-dheer iyo caafimaadka maaliyadeed ee magaalada.

Isuduwidda la jiranka saamilayda horumarineed

In kasta oo magaaladu aqoonsi xadidan ka haysato la-hawlga-layaasha horumarinta caalamiga ah marka loo eego magaalooyinka kale ee heerarka horumarka la midka ah, haddana waxay gacan weyn ka heshay kuwa yar ee ku lugta leh. Isku-dubaridka fikradaha shuraakada horumarineed si ay labadaba ula jaan-qaadaan ujeedooyinka magaalada, iyo midba midka kale, waxay noqon kartaa caqabad weyn, gaar ahaan mustaqbalka maaddaama isdhex-galka lala yeelanayo ay sii kordhayaan. Wasaaradda Qorshayntu waa barta ugu horreysa ee lala xdhiido iyo isku duwaha wada-hawlgalayaasha horu-marinta. Gawaarida gudbinta lagama maarmaanka ah ee isku-duwidan ay ku socoto waa Sanduuqa Horumarinta Somaliland (SDF), oo la aasaasay 2012. Sanduuqaas keliya ayaa hubiya laba natiijo oo muhiim ah:

1. Iskaashatooyinka horumarineed ee dibadda waxay taageeri karaan himi-looyinka horumarineed ee dalka;

Jaantuska 9aad: Qorshaha Horumarinta Qaranka Somaliland (2017-2021)

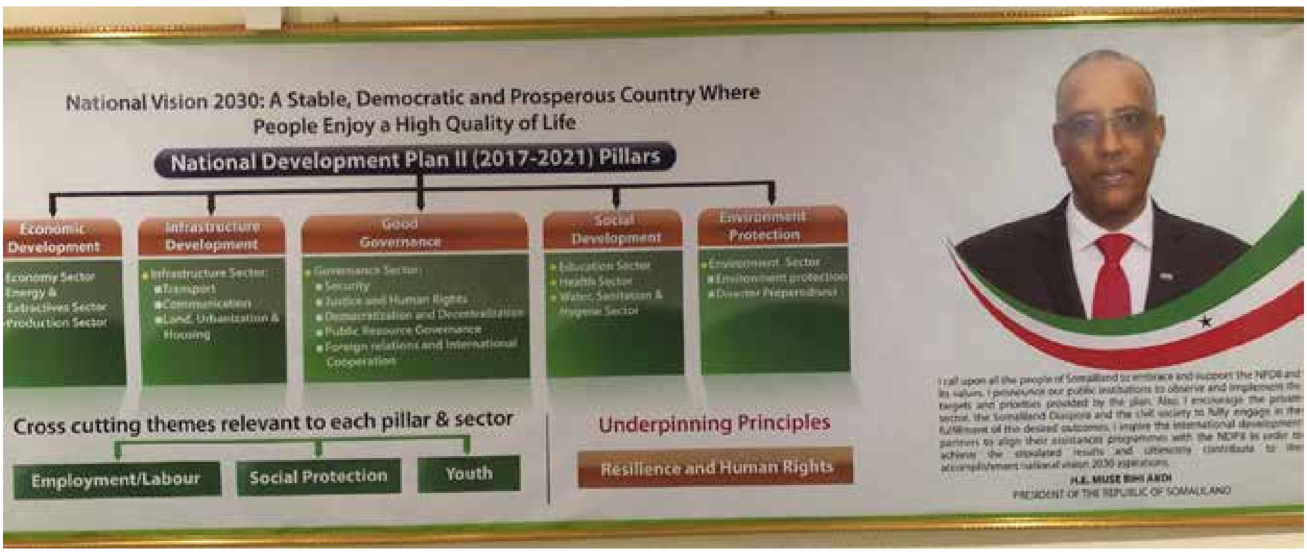

2. Dhammaan mashaariicda iskaashiga horumarineed ee lala wadaagey waxay la jaanqaadeen Qorshaha Horumarinta Qaranka ee Somaliland (Jaantuska 9aad).

Mid ka mid ah dib-u-habeynta wax ku ool ah taasoo horay ay u bilawday SDF iyadoo mareysa JPLG ayaa ah dhismaha suuqyo loogu talagalay ganacsatada aan rasmiga ahayn. Suuqyadan ayaa bixiya saddex faa'iidooyin:

1. Ganacsatadu hal meel ayey iskuduwaan karaan; waxay leeyihiin adeegyo habboon waxayna ka faa'iideysan karaan isu dhawaanshaha midba midka kale;

2. Maamulka cashuuraha ayaa ka waxtar badan;

3. Halkii la samayn lahaa aruurin cashuureed oo maalin kasta ah, liisamada ganacsiyada iyo khidmadaha suuqyada ee sanadlaha ah iyadoo wax lagu daraayo oo lala soo uruurinayo lacagaha kirada. Tani waxay hoos u dhigeysaa fursadaha xatooyooyinka yaryarka, waxayna yareynaysaa kharashaadka maamulka, waxayna hagaajineysaa u hogaansanaanta ikhtiyaariga ah ee ganacsatada si fudud lagu garan karo oo u baahan inay bixiyaan kirada si ay suuqa ugu sii nagaadaan.

   Si kastaba ha noqotee, si loogu guuleysto loona hubiyo in la istcimaalo, waxaa muhiim ah in suuqyadan ay ku yaallaan halka ay ganacsatada aan rasmiga aheyn ka heli karaan macaamiisha leh waxyaabaha lagama maarmaanka u ah.

Trading on the streets of Hargeisa, Somaliland © Shutterstock

Casharrada, sababaha guusha iyo mudnaanta dib u habeynta mustaqbalka

Hargeysa waxay samaysay dhowr talaabo ay ku xoojineyso boos-keeda maaliyadeed, iyadoo ay jiraan dhibaatooyin ka jira duruufaha guud ee qaran. Casharrada muhiimka ah waxay ku xiranyihiin hirgalinta nidaamyada aasaasiga ah ee ku habboon macnaha guud, iyo sidoo kale awoodda magaalada ee isku-duwidda daneeyayaasha kala duwan si looga shaqeeyo ujeeddo guud.

Si kastaba ha noqotee, in kasta oo horumar la taaban karo laga gaadhay xagga jilicsanaanta, haddana Hargeysa weli waxa hor yaalla waddo dheer oo ay ku horumarinayso heerka maaliyadeed. Dakhliga sanadlaha ah ee kudhowaad USD7 qofkiiba, iyo waax maaliyadeed oo aad u horumarsan dalka, waxaa jira baaxad yar oo lagu qaadan karo deyn lagu maalgeliyo horumarka magaalada. Furitaanka saadka maalgashiga ee joogtaynta maaliyadeed ee muddada-dheer waxay u baahan tahay dadaal weyn oo ka imanaya dawladda qaranka si loo hormariyo jawiga sharciyeynta ee maaliyadda, labadaba si loo caddeeyo Sharciga Bankiga Islaamka ee jira iyo ka shaqeynta hubinta in la meel mariyo Sharciga Bangiyada Ganacsiga.

Caqabadahaas oo jira, magaaladu waxay ka faa'iideysan doontaa sii wadista hormarinta hufnaanta howlaha geeddi-socodka maareynta maaliyadeed, iyadoo lala kaashanayo taageero iskaashi horumarineed oo xoog leh. Tani waxay kordhin doontaa labadaba dakhli ururinta gudaha, iyo sidoo kale tixgalinta helitaanka amaaheed ee magaalada, taasoo soo jiidanaysa tanaasul dheeraad ah iyo maalgashi jaaliyadeed ama qurbo-joog.

Casharada iyo sababaha guusha

Casriyaynta nidaamyada hawlgalka: Nidaamyada AIMS & BIMS waxay horumariyeen awoodaha falanqaynta iyo hufnaanta magaalada, iyagoo hoosta ka xariiqay in badan oo ka mid ah horumarka dhaqaale ee Hargeysa. AIMS waxay diiwaangelisaa dhammaan dakhliyada iyo kharashyada waxayna soo saartaa warbixinnada maaliyadeed ee degmooyinka. BIMS waxay ka shaqeysaa biilasha cashuurta guryaha iyo shatiyada ganacsiga, iyo sidoo kale xisaabaadka guryaha ee leh cashuuraha iyo qaybaha goobta. Waxa kale oo ay bixisaa xidhiidh elektiroonig ah oo muhiim ah oo ka bilowday bartamaha Hargeysa illaa biil shaqsiyeed/heer deris. Waxay sare u qaadeysaa la xisaabtanka maadaama ay u oggolaaneyso go'aan qaadayaasha inay fahmaan waxqabadka ururinta ee degmada iyo haddii loo baahdo, lala beegsaday dabagal. Intaas waxaa sii dheer, nidaamka cusub ee sida fudud loo isticmaali karo wuxuu awood u siiyay waqtiyada codsiyada liisanka inay hoos u dhacaan oo kaliya ay noqdaan hal maalin.

Nidaam cashuureed guryaha oo fudud oo kuna habboon: Halkii ay u isticmaali lahayd nidaamka cashuurta hantida ee salka ku haysa qiimaha cashuurta ee u baahan xisaabinta adag, qiimeeyayaasha qaaliga ah, iyo shaqaalaha khibradda u leh, Hargeysa waxay isticmaashaa nidaam fudud oo qiimo jaban oo aag ku dhisan. Gaar ahaan, waxay ka kooban tahay xisaabinta cabbirka dhismaha oo lagu dhuftay sicir ku saleysan goobta, taas oo kaliya u baahan macluumaad ku saabsan ballaca iyo dheerarka dhismaha, tirada dabaqyada, iyo meesha uu ku yaalo sida ay dejiyeen Golaha Magaalada. JPLG waxay sidoo kale awood u siisay balaarinta diiwaanka guryaha iyadoo la adeegsanayo GIS, iyadoo la kordhinayo dhulka iyo hantida ka diiwaan gashan wax ka yar 20,000 sanadkii 2005 ilaa iyo hada in ka badan 200,000. Fududeynta nidaamkan, oo ay weheliso tikniyoolajiyadda 'GIS', waxay aad uga dhigeysaa mid aad u fudud in si joogto ah loo ilaaliyo loona cusbooneysiiyo diiwaanka, iyadoo dakhliyada ay ku kordheen qiyaas 4 ilaa 2008.

Qorsheynta hore ee horumarinta mustaqbalka ee magaalooyinka: Maamulka magaalada ayaa sidoo kale awood u yeeshay inay hirgeliyaan nidaam 'qaab ah' qabashada qiimaha dhulka. Milkiileyaasha ku nool bannaanka magaalada ee codsanaya in dhulkooda laga beddelo miyiga loona isticmaalo magaalooyinka, waa inay siiyaan dowladda hoose 30% dhulkooda haddii codsigooda la oggolaado. Nidaamkani waa nooc ka mid ah ficil-celinta, taas oo horumarinta dhulku la yimaado shuruudo gaar ah oo loogu talagalay faa'iidooyinka degmooyinka. Sidan oo kale, magaaladu waxay marin u heli kartaa dhul loogu talagalay kaabayaasha dadweynaha ee loo baahan yahay si loogu adeego magaalo soo koraysa. Isla mar ahaantaana, kirada dhulkan ayaa magaalada siin kara ilo qiimo leh oo dakhli dheeraad ah si loogu bixiyo kaabayaasha loo baahan yahay.

Diirad saarid adag ee heshiiska bulshada iyo sharci ahaanshaha dowlada

hoose: Awoodda loo leeyahay kor u qaadista dakhliga degmada waxaa taageeray u heelanaanta bixinta adeeg muuqda, sida wadooyinka iyo maaraynta qashinka, iyo sidoo kale in si cad diirada loo saaro qorshaynta ka qaybqaadashada. Maamulka magaalada ayaa sheegay in muwaadiniintu ay cod xoogan ku leeyihiin qorshaynta dawlada hoose iyo mashaariicda iyadoo loo marayo qorshayaasha horumarinta degmada sidaasna ay ku 'aqbaleen' hawsha. Si kastaba ha noqotee, tani waxay aad ugu tiirsan tahay kasoo bixitaanka filashooyinka bixinta adeega, meelaha qaarkoodna, maalgelin raasumaal oo tayo hooseeya oona xaddidan waxay khalkhal galinaysaa heshiiska bulshada, iyadoona halis ugu jirtaa hoos u dhac ku yimaada u hogaansamidda iyo sharci ahaanta mustaqbalka.

Isku dheelitirka bulshada deegaanka iyo qurbajoogta: Qurba joogtu waxay si weyn uga qayb qaateen horumarka magaalada iyo guud ahaan gobolka, iyagoo la shaqeynaya shirkadaha maxalliga ah, dowladda iyo shaqsiyaadka si loo gaaro himilooyinka iyo u jeedooyinka bulshada. Tan waxaa si weyn loogu fududeeyey looguna dhiirigeliyey diirad saarka kor lagu soo sheegay ee qorshaynta ka qaybqaadashada. Si kastaba ha noqotee, sida dhammaan noocyada kale ee maalgashiga ee Somaliland, waxay ku tiirsan tahay cilaaqaadka shakhsiyadeed iyo kalsoonida, iyada oo la tixgelinayo halista ku xiran waaxda maaliyadeed ee aan horumarin.

Taageerada iskaashiga horumarinta caalamiga ah ee la isku duway batilmaameedkana ah: In kasta oo ay xaddidan tahay marka la barbar dhigo magaalooyinka kale ee heerka horumarka la midka ah, Iiskaashatooyinka horumarineed ee la soo shaqeeyay Hargeysa aad bay isugu duwanaayeen. Badanaa midka loo aqoonsaday hormuudka isbadel badan wuxuu ahaa JPLG, kaasoo gacan weyn ka geystay dhowr dib u habeyn, gaar ahaan dejinta AIMS, BIMS, iyo dhisidda kaabayaasha dhaqaalaha. Waxay bixisay dhowr xaaladood oo awood siin ah marka la eego keenista isbeddelka, hordhaca raasamaalka bilowga ah, iyo bixinta khibrad marka ay degmada aysan haysan awooddeeda, dhamaantoodna qaab wada shaqeyn sare leh.

Taageerada dowladda dhexe: Iyadoo la raacayo siyaasada baahinta maamulka Somaliland, dowladda dhexe waxay si firfircoon ugu howlan tahay taageerida iyo qaabeynta dowladaha hoose. Wasaaradda Arrimaha Gudaha ayaa isku dubarideysa howlaha dib u habeynta dakhliga waxayna u ololeysaa maalgelinta dowladda dhexe ee ku filan dowladaha hoose maadaama dalka uu ku sii siqayo maamul baahinta. Wasaaradda Qorshayntu waxay u shaqeysaa sidii farsamo isku duwida taageerada iskaashiga horumarinta caalamiga ah iyada oo loo marayo SDF. Gabagabadii, iyo malaha qodobka ugu muhimsan ee iskuduwidda wuxuu imaaneyaa doorashooyinka kadib, marka dowladaha hoose ee kasoo jeeda xisbi siyaasadeed mucaarad ah ay ka shaqeeyaan sidii ay ula jaan qaadi lahaayeen dowladda dhexe. Wadashaqeyntan, ee aan ahayn hab dagaal, waxay u suurta gelineysaa taageerada dowladda dhexe iyo isuduwidda heer magaalo.

Isku filnaansho caadi ah: Halkii ay na hor istaagi lahayd aqoonsi la'aanta iyo taageerada caalamiga ah ee Somaliland haysata, Magaalada Hargeysa waxay kobcisay jawi isku filnaansho marka loo fiiriyo bixinta adeega bulshada. Iskufilnaanshahan wauxuu leeyahay cawaaqib xun iyo mid fiican labadaba waxayna faa'iido u leedahay ka faa'iideysiga dib u habeynta mustaqbalka. In kasta oo magaaladu ay qaadan karto waqti dheer in la dhiso adeegyada bulshada iyada oo aan la helin barnaamijyo kala duwan oo iskaashi horumarineed ah oo magaalooyinka kale ay leeyihiin, haddana waxay kor u qaadeysaa isku kalsoonaanta. In Xubnaha Golaha Degaanka ay yihiin kuwo deegaanka laga soo doorto, iyadoo aan lagu tiirsaneyn dhaqaalaha ay siiso dowladda dhexe, waxay dhiirigelin dheeri ah ku abuuraysaa si ay uga caawiso ka hawlgalida baahida loo qabo dib u habeynta dakhliga ay gaarka u leeyihiin.

Ahmiyadaha dib u habeynta hadda iyo mustaqbalka

Nidaamka maareynta maaliyadeed ee isku dhafan: Caqabadaha taagan tan iyo markii la hirgeliyay nidaamyada AIMS iyo BIMS, sida qalabaynta nidaamka iyo iskuduwidda waaxaha kale ee dowladda hoose iyo sidoo kale dowladda dhexe, ayaa hadda lagu yareynayaa iyadoo loo marayo hirgelinta Nidaamka Macluumaadka Maareynta Maaliyadeed (FMIS). FMIS waa nidaam xisaabeed otomaatig ah oo iskudhafan oo kuxiran dhamaan waaxaha dowlada oo leh shaxda xisaabaadka mideysan (CoA) iyo xeerarka miisaaniyada. UN-Habitat ayaa taageereysa hirgelinta, Hargeysa waxay noqon doontaa degmadii ugu horreysay ee fududeysa nidaam xisaabeed midaysan oo ay yeelato Somaliland, kaas oo wax weyn ka tari doona geeddi socodka baahinta maamulka guud ee dalka. Casriyayn dheeri ah iyo dib u habeyn qalabaysan ayaa sidoo kale socota si laysugu xiro waxyaabo kala duwan oo ka mid ah howlaha magaalada iyada oo loo marayo hab isku dhafan, oo leh farriimo qoraal ah oo loogu sheegayo

muwaadiniinta horumarka. Rajada ayaa ah in tani ay sii kordhin doonto u hogaansanaanta iyo kalsoonida la xisaabtanka dowladda.

Nidaamyada lacag bixinta moobilka: Ka ururinta khidmado yar wax iibiyayaal badan maalin kasta waa waxtarnimo la'aan caan ah ee ururinta cashuuraha. UN-Habitat waxay hadda ka taageereysaa dawladda Somaliland hirgalinta nidaamka lacag bixinta moobilka, taas oo muwaadiniintu awood u yeelan doonaan inay cashuurta ku bixiyaan taleefannada gacanta, dib u habeyn la rajaynayo inay sahlayso ururinta dakhli badan, isla xisaabtan, iyo daah furnaan. Waa rajo in hadda, 26% dadweynaha ay adeegsadaan moobilada si ay u bixiyaan biilasha kale - kan ugu sarreeya aduunka. [45]Hoos marka loo raaco, ka faa'ideysiga suuqa lacagta mobilada oo ah gaadiid loogu talagalay maalgashiga maaliyadeed ayaa sidoo kale waxay noqon kartaa hab waxtar leh oo lagu ballaariyo saldhiga maalgashadayaasha heer bulsho.

Xakamaynta qiimaha kor u kaca dhulka ee cashuurta dhulka iyo guryaha: Maaddaama magaalooyinku sii horumarayaan, qiimaha dhulka wuu kordhayaa sababo is biirsaday awgood. Kuwan waxaa ka mid ah isku xirnaanta kaabayaasha, u dhawaanshaha adeegyada maxalliga ah, iyo rajooyinka la xidhiidha isticmaalka mustaqbalka. Waqti xaadirkan, nidaamka cashuurta guryaha ee Hargeysa ayaan si buuxda ugu xisaabtami karin kororka ku yimaadda qiimaha dhulka, keliya waxay kala soocaan dhulka ku yaal bartamaha magaalada iyo bannaanka. Tani waxay ka dhigan tahay in haddii degmadu gaarsiiso kaabayaal isku mid ah meel cayiman oo magaalada ka mid ah, milkiilaha gurigu wuxuu si buuxda uga helayaa kororka qiimaha dhulka la xidhiidha. Adeegsiga qaybaha goobaha guryaha ee faahfaahsan si loo xakameeyo kororka qiimaha dhulka waxay noqon doontaa himilo mustaqbal faa'iido leh oo dib u habeyn ah, iyadoo lagu darayo qodobadan goobaha cashuurta dhulka ee bannaan. Hantidan cashuurta hoosaysa laga qaado waxay noqon kartaa aag muhiim u ah dib u habeynta. Keliya maahan in kordhinta cashuurta dhulka banaan ay keenayso dakhli, laakiin iyadoo ku xiran sababta ay u banaan tahay, waxay ku kalifaysaa mulkiilayaashu inay maalgashadaan oo ay horumariyaan dhulka ama dib loogu qoondeeyo si ka waxtar badan.

Cadeynta baahinta cashuuraha: Cadeyn la'aanta cashuuraha waxay keeneysaa dulduleelo iyo cashuuro laba jibbaar ah. Daneeyayaashu waxay xuseen tusaalooyinka cashuuraha dakhliga iyo shaatiyada ganacsiga, iyo gaar ahaan, cashuurta wareejinta aha oo loogu talagalay in la kala qeybsado. Cadeynta Sharci dejinta iyo hay'adda ee cidda ay tahay in uu soo uruuriyo uuna ilaaliyo meelaha dakhliga ayaa muhiim u ah hubinta in uusan jirin khasaare dakhli oo dambe ama cashuur laba jibbaar ah.

Qiimeynta waxtarka cashuuraha maxalliga ah: In kasta oo xoogaa horumar ah laga sameeyay, haddana weli waxaa jira baahi degdeg ah oo loo qabo in si taxaddar leh loo qiimeeyo qiimaha wax ku oolka ah ee ay magaaladu ka qaaddo tirada badan ee cashuuraha shaqsiyeed. Qaar badan oo ka mid ah cashuuraha dakhliga hooseeya, kharashyada aruurinta ayaa laga yaabaa inay ku dhowdahay ama xitaa ka sarreeyaan dakhliyada ay cashuurahaasi keenaan, iyada oo aan la xusin daalka cashuurta ee soo maraya muwaadiniinta. Taas badalkeed, diirad saaridda dadaallada lagu kordhinayo waxtarka cashuuraha oo leh awood sare sida cashuuraha dhulka iyo guryaha, waxay u egtahay inay tahay hab aad uga waxtar badan oo lagu gaaro yoolalka dakhliga.

Yaraynta caqabadaha hortaagan qaabaynta ganacsiga: Marka la fiiriyo baaxadda dhaqaalaha aan rasmiga ahayn ee Hargeysa, in lagu daro qorshaynta rasmiga ah waa lagama maarmaan. In kasta oo aysan ahayn ganacsiyo waaweyn, haddana waxay gacan weyn ka geystaan xasilinta dhaqaalaha. Qaran ahaan, waaxda aan rasmiga ahayn looma qorsheynin inay horseed u noqdaan dhaqaalaha, iyadoo ka maqan Qorshaha Horumarinta Qaranka ee Somaliland. Hal dariiqo oo lagu dhiirrigeliyo nidaaminta waxay noqon kartaa iyadoo la dhimo qiimaha iyo kakanaanta shaatiyada ganacsiga. Sannadkii 2012, Hargeysa waxay lahayd halka ugu hooseysa ee looga baahan yahay raasamaal adduunka oo dhan si loo bilaabo ganacsi rasmi ah, iyada oo 50% kharashaadka billawga ganacsiga ay ku baxday helitaanka shaatiga loo baahan yahay.

Kharashaadka ku baxaya maalgashiga ee la hagaajiyay: Awoodda kharash bixinta dakhliga ayaa weli caqabad ku ah magaalada Hargeysa. Kharash garaynta raasumaalka ee xadidan iyo maalgashiga tayada liita ee meelaha muuqda ayaa bilaabay inay saameyn ku yeeshaan u hogaansanaanta ikhtiyaariga ah iyo kalsoonida dowladda. Si tan loola dagaallamo, waxaa loo baahan yahay in diiradda la saaro maalgashiga mudada dheer, gaar ahaan isku dhafidda arrimaha mudada dheer iyo qorshooyinka bulshada, maadaama kuwani inta badan si aan dheellitirnayn diiradda u saaraan arrimaha maalinta. Intaas waxaa sii dheer, haddii maalgashiyadan laysu xiro si ay u kordhiyaan qiimaha dhulka, maal-

gashiga qaar waxaa lagu soo celin karaa iyada oo loo marayo cashuuraha dhulka iyo guryaha.

Aaminitaanka dayn qaadashada dawladaha hoose: Inta badan dawladaha hoose ee Somaliland maaha kuwo la aamini karo[46]; si kastaba ha noqotee, Hargeysa ayaa ah tan ugu dhaqaaqa badan xagga dhaqaalaha. Aaminaadu waa mid muhiim ah si loola macaamilo fursadaha sii kordhaya ee maalgelinta. Magaaladu waxay leedahay dakhli yar oo hooseeya oo gaaraya USD9 milyan, sidaa darteedna qiyaasta amaahdu way yaraanaysaa horaan. Si kastaba ha noqotee, si loo qaato amaahda mudada dheer ee qiimaha la awoodi karo ee mustaqbalka, horumarin weyn oo xagga aaminaada deynta ah, gaar ahaan dakhliga iyo saadaalinta socodka lacagta, ayaa lagama maarmaan noqonaya. Daneeyayaashu waxay soo xigteen barashada magaalooyinka kala duwan iyo booqashooyinka daraasadaha si ay u qiimeeyaan dhaqammada maaraynta maalgashiga ee lagu guuleystay meelo kale, oo ah goob baahi loo qabo. Danaynta gaar ahaaneed waxay ahayd sida ugu fiican ee looga faa'iideysan karo loona maareeyo PPPs, iyadoo la ogyahay inay ka mid yihiin xulashooyinka yar ee hadda jira.

Tixraacyo

1. Somaliland Central Statistical Department (2019), "Somaliland in Figures 2017", Hargeisa, Somaliland.
2. Somaliland Ministry of Finance Development (2019), "Budget Outlook Paper for 2019/10".
3. Muktar, A K (2017), "Overcoming challenges in an unrecognised economy: Experience from Somaliland", American International Journal of Contemporary Research Vol, 7.
4. Haas, A (2017), "An overview of municipal finance in Hargeisa, Somaliland", International Growth Centre.
5. World Bank (2016), "Somaliland's Private Sector at a Crossroads".
6. Ibid Somaliland Central Statistical Department (2019).
7. World Bank (2014), "Drivers of economic growth in Somaliland".
8. Mackie, P., Brown, A., Dickenson, K., Ahmed, E., Ahmed Hassan, S., & Mohamoud Barawani, M. A. (2017). Informal economies, conflict recovery and absent aid. Environment and Urbanization, 29(2), 365-382.
9. Briggs, P (2019), "Somaliland: with the overland route from Addis Ababa via eastern Ethiopia", Bradt Travel Guides Ltd.
10. World bank and International Finance Corporation (2012), "Doing Business in Hargeisa 2012".
11. Ibid Muktar, A K (2017)
12. Ibid World bank and International Finance Corporation (2012)
13. Joint Programme for Local Government (2013), "Somaliland Decentralisation Policy 2013-2020".
14. Garad, A and K Abidi (2020), "Fiscal decentralization in Somaliland: Challenges and the way out", Public Policy and Administration Research. Vol. 10 (6). DOI: 10.7176/PPAR/10-6-09
15. Ibid Garad, A and K Abidi (2020).
16. Ibid Somaliland Central Statistical Department (2019)
17. Ibid Haas, A (2017).
18. Ibid Haas, A (2017).
19. Yusuf, A (n.d), "Urban Finance and Local Government Budgets", Local Government Institute.
20. UN-Habitat (2019), "Somaliland Local Government Budget Brief".
21. Ibid Garad, A and K Abidi (2020).
22. Cossio-Muñoz, F (2016), "Guidelines for the Definition of a National Tax Policy Strategy", Adam Smith
23. International, London.
24. Ministry of Finance, Office of the Accountant General and Ministerial Decree dated 6 June 2017
25. Ibid UN-Habitat (2019).
26. Ibid Yusuf, A (n.d)
27. Ibid Yusuf, A (n.d)
28. Ibid Garad, A and Abidi, K (2020).
29. Haas, A (2017), "An overview of municipal finance in Hargeisa, Somaliland", International Growth Centre.
30. Delbridge, V., Haas, A., Harman, O., and Venables, T. (2020), "Enhancing the financial positions of cities, evidence from Kampala: Revenue optimisation without legislative change", IGC Case Study.
31. Ibid Haas, A (2017).
32. Ibid Haas, A (2017).
33. Yusuf A (2019), "Implementation of Fiscal Decentralization Strategy, Local Revenue Mobilisation and Local Development Fund Modality in Somaliland. Updated local government financing assessment", UNCDF.
34. Haas, A and M Kopanyi (2018), "Considerations for a tax on urban vacant land in Kampala", IGC Policy brief 43407.
35. Smolka, M O (2013), "Implementing value capture in Latin America: Policies and tools for urban development", Lincoln Institute of Land Policy.
36. Haas, A (2017), "Property taxes. Exploring the untapped potential for the city of Hargeisa", IGC Policy Brief.
37. Ibid Muktar (2017)
38. Ibid World Bank (2016).
39. Kilcullen, D (2019), "Hargeisa, Somaliland - Invisible City", Future of African Cities Project, Discussion Paper 4/2019
40. Islamic Development Bank (2014), Informal summary of the roundtable on "The role of Islamic finance in sustainable development financing and the opportunities in creating new partnerships in the implementation of the post-2015 development agenda".
41. Domat, C (2018), "The third instalment of a Global Finance FAQ web series on Islamic finance", Global Finance.
42. SomalilandBiz (2018), "Somaliland: A New Government, A New Central Bank?"
43. Ibid Haas, A (2017).
44. Siemiatycki, M (2019), "Strategies for effective procurement and public-private partnerships in the transport sector", IGC Policy Paper.
45. Ibid Siemiatycki, M (2019).
46. Kilcullen, D (2019), "Hargeisa, Somaliland - Invisible City", Future of African Cities Project, Discussion Paper 4/2019.
47. Ibid Yusuf, A (n.d.).

FOR A BETTER URBAN FUTURE

UNITED NATIONS HUMAN SETTLEMENTS PROGRAMME
P.O. Box 30030, Nairobi 00100, Kenya
unhabitat-info@un.org
www.unhabitat.org

@unhabitat